

CONSTANTIN REZACHEVICI

**CRONOLOGIA CRITICĂ A DOMNILOR
DIN
ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA
a. 1324 – 1881**

**I
SECOLELE XIV–XVI**

Editura Enciclopedică
București, 2001

DRĂGOȘEȘTII

DRAGOȘ

<c. 1347>¹ – <c. 1354>².

□ Prima biserică de lemn de la Volovăț (dispărut)³.

- 1 Tradiția consemnată de letopisețele de la Putna în vremea lui Ștefan cel Tânăr (1517–1527), care socotea că o dată cu venirea lui din Maramureș „s-a început Țara Moldovei” (*Cronicile slavo-române*, p. 43, 48, 55, 60, 69), de cronică moldo-polonă din secolul XVI, după care a fost „cel dintâi voievod” al Moldovei (*ibidem*, p. 168, 177), de Grigore Ureche, care îl numea „domn” (*Letopisețul*, p. 73), de Miron Costin, care îl considera „primul domn al acestei țări”

(*Cronica țărilor Moldovei și Munteniei*, în *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 202, 207), la fel ca și Nicolae Costin (*Letopisețul*, p. 173–175) ș.a., arată că Dragoș trebuie inclus în șirul domnilor Moldovei, ca începător al dinastiei Drăgoșeștilor, care, însă, o dată cu fiul său Sas (cf. *infra*) a fost înlăturată de la conducere. El a fost eroul *legendei „descălecatului”*, cu rădăcini folclorice și culte deosebit de puternice, evidente încă din secolul XV și largă circulație până la începutul secolului XVIII (*Cronicile slavo-române*, p. 6, 14, 43, 48, 55, 60, 69, 156, 159–160, 168, 177, 189, 191; Grigore Ureche, *Letopisețul*, p. 63, 72; Miron Costin, *op. cit.*, p. 209; idem, *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească*, în *Opere*, p. 229–233; Nicolae Costin, *Letopisețul*, p. 172–176), ajungând, de fapt, cum vom vedea, până în zilele noastre.

Această legendă a fost pusă în legătură cu cea universală a „vânătorii rituale” a întemeietorului de stat [Dimitrie Onciul, *Dragoș și Bogdan fondatorii*

principatului moldovenesc, în *Scrieri istorice*, I, ed. Aurelian Sacerdoțeanu, București, 1968, p. 89–90; cf. și II, p. 315–316; Mircea Eliade, *Dragoș et la «chasse rituelle»*, în „Revue des études roumaines“, Paris, XI–XII (1969), p. 31–59, și în *De Zalmoxis à Gengis-Khan*, Paris, 1970, p. 131–161; traducere, București, 1980, p. 136–166 (subliniază, totuși, originalitatea legendei lui Dragoș); N. Iorga, *Câteva note despre cronicile și tradiția noastră istorică*, în „AAR“, M.S.I., S. II, t. XXXIII, 1910, p. 134–141 (crede că a existat o baladă de ospetie a lui Dragoș, al cărui conținut a intrat în analele interne în vremea lui Ștefan cel Mare, și apoi din nou pe cale cultă în secolul XVII, p. 136, 141. Într-adevăr, se poate preciza că tradițiile culese de Miron Costin, Nicolae Costin și Dimitrie Cantemir care vorbesc de vânătoarea „zimbrului“, sunt din secolul XVII, când bourul era pe cale de dispariție); Dan Simonescu, *Tradiția istorică și folclorică în problema „întemeierii“ Moldovei*, în *Studii de folclor și literatură*, București, 1967, p. 44], fiind considerată și o „legendă heraldică“ prin care se explică prezența capului de bour în stema Moldovei [Dimitrie Onciul, *op. cit.*, I, p. 90; N. Iorga, *op. cit.*, p. 135; Romulus Vuia, *Legenda lui Dragoș. Contribuțiuni pentru explicarea originii și formării legendei privitoare la întemeierea Moldovei*, în „AIINC“, I (1921–1922), p. 300–309; I. Minea, *Despre stema Moldovei*, în „CI“, I (1925), nr. 1, p. 401–402], în care s-ar afla, chipurile, chiar elemente scandinave (Eugen Lozovan, *Rurik et Dragoș*, în „Revue des études roumaines“, XI–XII (1969), p. 61–79; și în *Dacia Sacra*, București, 1998, p. 202–225).

Contestată argumentat (Dimitrie Onciul, *op. cit.*, p. 89–90; P.P. Panaitescu, *Interpretări românești*, București, 1947, p. 101–102; Ștefan Ștefănescu, „Întemeiere“ Moldovei în istoriografia românească, în „Studii“, XII (1959), nr. 6, p. 35–54; idem, „Întemeierea“ Țării Românești și a Moldovei. Tradiția „descălecatului“ din Transilvania, în „SAI“, XVII (1972), p. 91–94), sau considerată o tradiție istorică medievală cu un sâmbure de adevăr (Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, ed. a II-a, București, 1980, p. 12, 30–48, 128–131, 146), legenda „descălecatului“ lui Dragoș din Maramureș în Moldova se referă însă cert la un personaj istoric real. Atât de bine a pătruns el în conștiința maramureșeană încât în 1683, când Miron Costin vizitează satul Cuhea din Maramureș, care fusese, de fapt, reședința lui Bogdan I (din familia adversă), localnicii i-au spus că „acolo locuia Dragoș, fiul lui Bogdan“ (*Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească*, p. 229; *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, în *Opere*, p. 260–261. Cf. și observația lui Dimitrie Onciul, *op. cit.*, p. 91; însă Eugen Lozovan, *Rurik et Dragoș*, p. 71 și în *Dacia Sacra*, p. 213, credea și în 1965 că „Dragoș a plecat din Cuhea“!) De la Miron Costin (cf. și Nicolae Costin, *Letopisețul*, p. 172), informația a ajuns și la Dimitrie Cantemir (*Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 50–53), și chiar în secolul XX, înainte de

1940, maramureșenii ridică o troiță la doar 200 m de fosta reședință a lui Bogdan I: „pentru comemorarea lui Dragoș Vodă“! (Radu Popa, Mircea Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea un centru voievodal din secolul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966, p. 7). „Descălecatul“, adică întemeierea statului Moldova [cf. Ștefan S. Gorovei, *Tradiția „descălecatului“: înțelesuri și confuzii*, în „AIIAI“, XXI (1983), p. 89–105; idem, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 35–36, 45–68; Petre Ș. Năsturel, „Descălecat“. *Mărturia unui cuvânt despre începuturile Țărilor Române*, în „Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg“, VIII (XII) (1980–1981), p. 221–236; idem, *Din nou despre „descălecat“*, în idem, IX (XIII) (1982), p. 343–348] este, așadar, lucrarea lui Dragoș din Maramureș, un credincios al regelui Ungariei Ludovic I de Anjou, desigur, un mic nobil, nu doar un simplu cneaz de sat. Cine a fost însă cu adevărat acest personaj?

Cum numele Dragoș era foarte răspândit în Maramureș, în secolul XIV, istoricii au identificat pe „Descălecător“ mai întâi cu Dragoș din Giulești (în sud-vestul Maramureșului. Cf. pentru acest sat Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, ed. a II-a, București, 1997, p. 82–83), tatăl lui Gyula [Victor Motogna, *Urmașii lui Dragoș (un document necunoscut)*, în „RI“, XI (1925), nr. 7–9, p. 201–202; M. Gherman, *Contribuții la genealogia Dragoșizilor*, în „Muzeul Național“, București, III (1976), p. 269–278], apoi cu nepotul omonim al acestuia, amintit la 12 octombrie și 29 noiembrie 1355 (*D.R.H.*, C, X, p. 362–364, 375–378), cel care în 1359 a înăbușit răzvrătirea unor moldoveni împotriva regelui Ungariei (ultima fiind o părere mai veche susținută însă și de Aurelian Sacerdoțeanu, *Succesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun...*, în „Rsl“, XI (1965), p. 227; Șerban Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc — Studii critice —*, ed. adăugită, București, 1999, p. 53–54). Numai că acesta din urmă se întorsese acasă din expediție înainte de 20 martie 1360, când regele Ludovic I îi face un „*dar regesc*“, șase sate, unele în apropierea reședinței sale de la Giulești, pentru merite militare, „*mai cu deosebire în reșezarea țării noastre a Moldovei, potrivit iscusitei sale vrednicii, când a întors cu veghetoare grijă și cu neobosită strădanie pe calea statorniciei credințe ce trebuie păstrată către coroana regească pe mulți români răzvrățiți, rătăciți din calea credinței datorate*“ (*D.R.H.*, D, I, p. 75–78. Cf. și Victor Spinei, *Moldova în secolele XI–XIV*, ed. a II-a, Chișinău, 1994, p. 353–354; Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 86–87, 289–290). Deci nu putea fi voievodul „descălecător“.

Trebuie subliniat că acest Dragoș din Giulești, fiul lui Gyula și nepotul lui Dragoș, ai cărui fii erau după actul citat Gyula și Lad (pentru cnejii giuleșteni cf. și Radu Popa, *Cnezatul Marei. Studii documentare și arheologice în Maramureșul istoric*, Baia Mare, 1969), este de fapt personajul căruia vechile cronicile moldovene îi atribuie venirea în Moldova la 1359, în legătură cu legenda

amintită a vânării bourului (*Cronicile slavo-române*, p. 6, 14, 43, 48, 55, 60, 69, 156, 159–160, 168, 177, 189, 191; Grigore Ureche, *Letopisețul*, p. 72). Această categorie de izvoare, redactată în secolele XV–XVII, înlocuiește expediția militară maghiară de la răsărit de Carpați din 1359, condusă, se pare, chiar de Dragoș din Giulești sau în care acesta s-a evidențiat, uitată ca atare între timp, cu legenda vânătorii bourului (ulterior zimbrului), reținând însă ideea de eliberare de sub stăpânirea maghiară din acel an ca pe o adevărată *întemeiere*, atribuită prin potrivirea întâmplătoare de nume cu cel al lui Dragoș „Descălecătorul” de la 1347, tocmai celui care a contribuit la înăbușirea ei.

Rolul întâiului „Descălecător” (după ce A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, II, ed. a IV-a, București, 1986, p. 36–37, arătase că Dragoș din Giulești și Dragoș descălecătorul, întemeietorul familiei Drăgoșeștilor din Moldova, sunt persoane diferite), a fost atribuit însă în tot secolul XX și lui Dragoș din Bedeu pe Tisa, în vestul Maramureșului istoric, personaj dintr-o altă familie (Ioan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900, p. 15, nota 2; C. Kogălniceanu, *Istoria veche a românilor*, București, 1938, p. 52; Radu Popa, *Țara Maramureșului*, ed. a II-a, p. 55, 65 etc.; Alexandru A. Bolșacov-Ghimpu, „Întemeierea” lui Dragoș, în *Cronica Țării Moldovei până la Întemeiere*, București, 1979, p. 105; Victor Spinei, *op. cit.*, p. 353, 357, 360 etc.). Autorii locali maramureșeni au adoptat și ei această părere (Valer Hossu, *Maramureș — pecete de țară*, Cluj-Napoca, 1998, p. 58–64, 156–162, 169; Mihai Marina, *Dragoș Vodă*, în „*Maramureșeni*” — *Portrete și medalioane*, Cluj-Napoca, 1998, p. 66–71). Însă și acest Dragoș din Bedeu a fost scos din rolul „Descălecătorului” prin reconstituirea documentată a descendenței sale, el fiind tatăl lui Ladomir și bunicul lui Nan, Ștefan și Luca (Marius Diaconescu, *Dragoș, „descălecătorul” Moldovei, între legendă și realitate*, în *Nobilimea românească din Transilvania*, Satu Mare, 1997, p. 81–87, cu *Tabloul genealogic al Drăgoșeștilor din Bedeu*), și nicidecum tatăl lui Sas și bunicul lui Balc, cum știm din izvoarele narrative moldovene și documentele maghiare.

În sfârșit, un al patrulea Dragoș, ca ipotetic „descălecător” al Moldovei, a fost propus „din familia fostului voievod Codrea” din cnezatul Câmpulungului pe Tisa, sau al Sarasăului (pentru acest cnezat, aflat la est de Bedeu, cf. Radu Popa, *op. cit.*, p. 96–97, 156–158), mai precis, „dintr-o ramură colaterală a familiei codrenilor” (Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei. Probleme ale formării statului feudal Moldova*, București, 1973, p. 77–78). S-a observat însă „caracterul tardiv” al argumentelor ultimelor două identificări, o analiză critică în cazul celor privitoare la candidatura lui Dragoș din Bedeu aducând contraargumente serioase (Marius Diaconescu, *op. cit.*, p. 80–81, 86).

De altfel, unii autori au evitat orice identificare, vorbind doar despre Dragoș din Maramureș (cf. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, II, București, 1976, p. 54; Constantin Mihăescu-Gruia, *Moldova 1359–1859*, București, 1996, p. 159–160), socotind alegerea între Dragoș din Bedeu și cel din Giulești o „chestiune insolubilă” (Sergiu Iosipescu, *Drăgoșeștii*, în „AG”, S.N., I (1994), nr. 1–2, p. 31), pentru ca după ieșirea din scenă și a lui Dragoș din Bedeu, adevăratul Dragoș Descălecătorul, tatăl lui Sas, al tradiției cronicărești moldovene să se dovedească, cel puțin până acum, un personaj neidentificabil (Marius Diaconescu, *op. cit.*, p. 86). Pare un *om nou*, un oștean ridicat de Ludovic I pentru merite militare. Nepoții săi care revin din Moldova la 1363 sau 1364 nu se întorc la vreun domeniu propriu, ci și-l formează îndeosebi prin danii regale, abia după aceea.

Acest din urmă Dragoș a „descălecat”, adică, în spiritul limbii românești metaforice, s-a oprit (a coborât de pe cal) și a întemeiat un stat, după accepțiunea comună, totodată și o dinastie, ulterior numită de A.D. Xenopol (*op. cit.*, p. 37) a „Drăgoșeștilor”. Acțiunea acestui „credincios” al regelui Ungariei Ludovic I de Anjou a avut loc în cadrul campaniilor tânărului rege împotriva tătarilor desfășurate la răsărit de Carpați între vara 1343 și primăvara 1354 (Șerban Papacostea, *Geneza statului*, p. 41–42, 49, 72–75; Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 69–70, 77), mai precis, pe baza cronicii călugărului franciscan Ioan, cuprinsă în *Chronicon Dubnicense*, între 2 februarie 1345 și primăvara 1354 (Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 82–86, 88).

Îngăduind corecțiile paleografice plauzibile aduse la anii de domnie ai primilor voievozi menționați în cronicile moldovenești, atribuind astfel lui Dragoș și fiului său Sas (cf. *infra*) 16 ani de domnie, scăzuți din anul 1363, cel, foarte probabil, de început al domniei lui Bogdan I (cf. *infra*), poate fi ipotetic acceptat, în lipsa altor elemente documentare, anul 1347 drept cel de început al stăpânirii lui Dragoș (*ibidem*, p. 89–92).

Care era întinderea noului stat condus de Dragoș, vasal regelui Ludovic I de Anjou, e greu de precizat. Sigur acesta a purtat de la început numele de Moldova, de vreme ce în diploma din 20 martie 1360 regele vorbește de „*țara noastră a Moldovei*” (*D.R.H.*, D, I, p. 75–78), iar numele acesteia apare în onomastică la 1287 și 1334/1335 (cf. și Adolf Armbruster, *Terminologia politico-geografică și etnică a țărilor române în epoca constituirilor statale*, în *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 252–253, 255; Vasile Neamțu, *Istoria orașului medieval Baia (Civitas Moldaviensis)*, Iași, 1997, p. 33–34). În secolul XVII Misail Călugărul introduce în cronică la Grigore Ureche completarea, bazată probabil pe tradiție, că la început, sub Dragoș, „*a fost domniia ca o căpitănie*” (Grigore Ureche, *Letopisețul*, p. 72), sintagmă care a făcut o lungă carieră istoriografică; *căpitănie*, precizez, de slujitori din vremea lui Misail, deci nu o formațiune teritorială (echivalată de obicei eronat

cu o *marcă* apuseană, care avea, de fapt, o mare întindere), ci o unitate militară grupând în veacul XVII categoriile militare cu obligații militare permanente dintr-un număr de sate, având, așadar, o întindere mică. Stăpânirea lui Dragoș ar putea fi acea formațiune politică românească de pe râul Moldova legată de Maramureș prin pasul Prislop, în jurul căreia s-au unit chiar în vremea lui Dragoș și alte formațiuni prestatale eliberate treptat de sub stăpânirea tătară, posibil de pe valea Moldovei (cf. Constantin Burac, *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Rezumatul tezei de doctorat, Iași, 2000, p. 5) și valea Bistriței, cum ar putea fi Câmpul lui Dragoș, care ar păstra chiar amintirea Descălecătorului (Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 38–39). Formațiunea condusă de Dragoș fiind deschisă și orientată spre sudul viitorului stat, aflat tot sub autoritatea regală maghiară, de vreme ce în martie 1347 aceasta reînființează aici episcopia Milcoviei (Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 30, 49, 76), este posibil să fi „îmbrăcat întregul versant oriental al Carpaților“, în vederea protejării Transilvaniei de năvălirile tătarilor [Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 61–62. Este însă greu de admis existența unui stat Moldova înaintea „întemeierii“, cum s-a opinat (cf. Alexandru A. Bolșacov-Ghimpu, *Moldova în preajma „Întemeierii“*, în *Cronica Țării Moldovei până la Întemeiere*, p. 84–95; idem, *Voievodatul român și vecinii, în Moldova, din vechime până la voievodat (Studii istorice)*, București, 1999, p. 104, 129).

Este posibil ca Dragoș să se fi așezat inițial la Baia, care a fost, se pare, prima reședință domnească în Moldova (Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, 184–185), trecând ulterior, în luptă pentru alungarea tătarilor, spre nord, la Siret (unde ar fi zidit o cetate, de pământ, și o biserică ortodoxă, de piatră), împreună cu fiul său Sas și doamna sa, pe care tradiția culeasă de Ion Neculce la începutul secolului XVIII o arată de rit „săsesc“ (pe atunci catolic) (*Opere*, ed. Gabriel Ștrempel, București, 1982, p. 161–162; Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan*, p. 86–87; Vasile Neamțu, *op. cit.*, p. 117; Ion Popescu-Sireteanu, *Siretul între legendă și istorie, în Siretul vatră de istorie și cultură românească*, Iași, 1994, p. 67–71; Mircea D. Matei, *Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Românească până în secolul al XVII-lea*, Iași, 1997, p. 97). Dincolo de legendele populare care urmăresc drumul lui Dragoș spre nord, în Bucovina, de obicei în luptă cu tătarii (cf. S.Fl. Marian, *Tradiții populare române din Bucovina* (1895), f.l., 2000, p. 39–53; Ion Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 69–70; Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 87–88), nu avem nici un fel de știri documentare asupra acțiunilor acestuia, ceea ce a dus la tot felul de ipoteze și chiar supoziții fanteziste, care nu își au locul în aceste pagini.

- 2 Nu se știe exact când și cum a murit Dragoș Descălecătorul. Dispariția sa probabilă în 1354 a fost dedusă din aceleași socoteli cronologice care pleacă de la cei șapte ani de domnie atribuiți de corectarea paleografică a celor înfățișați în cronicile moldovene, domnie începută, cum am văzut în 1347 (Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 90–92).
- 3 Mormântul nu-i este cunoscut. Tradiția culeasă de Ion Neculce despre construcția de către Dragoș a bisericii de lemn de la Volovăț [Olhovăț, sat întemeiat, desigur, de maramureșenii veniți din Olhovți (Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan*, p. 90)], lângă episcopia Rădăuți, așadar, nu departe spre sud de Siret, mutată apoi de Ștefan cel Mare la Putna, ca fiind cea mai veche biserică domnească (*Opere*, ed. cit., p. 162), nu arată că aici ar fi fost mormântul său. O tradiție asemănătoare culeasă chiar ceva mai devreme de Nicolae Costin vorbește însă de înmormântarea lui Dragoș în biserica de lemn de la Volovăț, care și după alte izvoare, ulterioare, ar fi fost construită de acesta la 1353 (Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 94–95; idem, *Biserica de la Volovăț și mormântul lui Dragoș vodă*, în „MMS“, XLVII (1971), nr. 5–6, p. 374–383), fapt aflat de cronicar de la „oameni bătrâni, lăcuiitori de aicea din țară, cum să trage cuvântul den om în om, că o beserică de lemn la Olovăț, să fie făcută de Dragoș Vodă, și acolo zic, să fie îngropat Dragoș Vodă“. O dată cu demontarea și mutarea bisericii de lemn și construirea pe locul ei a uneia de piatră („au mutat lemnul la Putna, de au făcut biserică cu acel lemn și în locul acela au făcut de piatră“, eventualul mormânt al lui Dragoș, care nu-i era strămoș lui Ștefan cel Mare, a fost, desigur, dezafectat, și Nicolae Costin nu știe ce s-a mai întâmplat cu rămășițele lui Dragoș de la Volovăț (*Letopisețul*, p. 175–176). De altfel, în biserica de piatră ridicată de Ștefan cel Mare la Volovăț în 1500–1502 nu s-a aflat mormântul lui Dragoș, deși o tradiție locală culeasă în secolul XIX afirmă contrariul, arătând că la o restaurare anterioară a bisericii ruinate s-a găsit o pivniță unde era „un săcriu mare de piatră, în care se aflau oase de om. Iară pe o cruce de aur, care asemenea s-a aflat în săcriul acela, sta scris Dragoș-Vodă, un semn că oasele din săcriu erau ale lui Dragoș-Vodă, cel dintâi domnitor al Moldovei, care după moarte a fost înmormântat în biserica cea de lemn făcută de dânsul“ (S.Fl. Marian, *Tradiții populare române din Bucovina*, p. 53).

Pisania bisericii de zid a Înălțării Sfintei Cruci de la Volovăț arată drept ctitor doar pe Ștefan cel Mare cu familia sa (*Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 181–183), iar o piatră de mormânt pe care i-ar fi pus-o Ștefan cel Mare lui Dragoș în 1473, văzută pe la 1840 de un călător polon [Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 95. Cf. și Constantin Mihăescu-Gruiu, *Moldova 1359–1859*, p. 160, care crede cu naivitate că pe această lespede Ștefan îl numește pe Dragoș „Strămoșul meu“ (sic)], nu s-a păstrat. Rămâne, așadar, „că Dragoș Descălecătorul a fost înmormântat,

desigur, în biserica sa de lemn de la Volovăț, nu prea departe de reședința sa de la Siret, însă mormântul nu a ajuns până în vremea noastră. Iar despre vreo legătură între acest mormânt și cele două biserici din Volovăț care au funcționat aici în secolul XV [cf. Costică Asăvoaie, *Observații privind fundațiile de biserică descoperite la Volovăț (jud. Suceava)*, „CI”, S.N., XVI (1997), p. 10 și fig. 4, p. 14] nici nu poate fi vorba.

De altfel, Dragoș din Maramureș, care nu e cel din Giulești, cel din Bedeu și poate nici cel din cnezatul Câmpulungului pe Tisa (Sarasăului), deși personaj real, rămâne cunoscut, paradoxal, mai mult din legendă, fie ea chiar consemnată în cronicile moldovene.

SAS

<c. 1354>¹ — <c. 1363>².

□ *Necunoscut.*

- 1 Fiu și urmaș în scaun al lui Dragoș Descălecătorul (*Cronicile slavo-române*, p. 6, 14, 43, 48, 55, 60, 69; Grigore Ureche, *Letopisețul*, p. 72), e atestat și într-un document maghiar la 2 februarie 1365 (*D.R.H.*, C, XII, p. 398–401), și apoi din 1373, când nu mai era în viață, chiar cu titlul de „voievod” (Hurmuzaki, I², p. 211), evident, al Moldovei (cf. și Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, ed. a II-a, București, 1997, p. 188), în numeroase alte documente regale maghiare. Numele său neobișnuit provenea, desigur, dintr-o poreclă, fiind greu de crezut că ar putea fi botezat astfel fiul unui nobil român ortodox din Maramureș. Poreclă legată, foarte probabil, fie de mama sa, care, după tradiția culeasă de Ion Neculce, era de „lege sască”, adică catolică (*Opere*, ed. Gabriel Ștrempel, București, 1982, p. 161), fie, după o altă tradiție culeasă din veacul XIX, de doamna sa, o „săsoaică din Ardeal”, de asemenea catolică, care și-ar fi botezat chiar un fiu „în legea sa”, și de la care ar veni în parte și numele dealului Sasca din zona de miazăzi a orașului Siret (S.Fl. Marian, *Tradiții populare române din Bucovina*,

f.l., 2000, p. 55–57, 60–61, 63–65; Ion Popescu-Sireteanu, *Siretul între legendă și istorie*, în *Siretul vatră de istorie și cultură românească*, Iași, 1994, p. 70–74). Un caz onomastic asemănător poate fi socotit cel al lui Iancu Sasul (1579–1582), fiu nelegitim al lui Petru Rareș cu o săsoaică din Brașov (cf. *infra*), după care Iancu (forma ardelenescă a lui Ioan), a purtat chiar din vremea sa porecla de Sasul. Oricum, numele Sas în Maramureșul secolului XIV trimite la ritul catolic (săsec), în cazul de față al mamei sau soției lui Sas.

Deși pe cale arheologică nu s-au descoperit urmele unei curți domnești pe dealul Sasca (Lucian Chițescu, *Cercetările arheologice de la Siret*, în „RMM”, XII (1975), nr. 3, p. 51; Mircea D. Matei, *Cercetările arheologice de la Siret (1984–1989). Raport de etapă*, în „Suceava”, XXIV–XXV (1997–1998), p. 77–108), totuși pe această cale se constată că Siretul capătă caracter urban pe la mijlocul secolului XIV, adică tocmai în vremea când a devenit reședința lui Dragoș și mai ales a lui Sas, al cărui nume e legat de tradiție exclusiv de această localitate (Nistor Ciocan, *Siretul în Evul Mediu. Schiță istorică*, în *Siretul vatră de istorie și cultură românească*, p. 19; Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan*, p. 88).

În lipsa oricăror precizări de an referitoare la perioada când a domnit și acceptând rectificarea paleografică a numărului de ani din cronicile interne, care astfel ajung pentru el la nouă ani de domnie, care scăzuți din anul 1363, când a fost înlăturat de la domnie de către Bogdan I (cf. *infra*), rezultă că Sas și-a început domnia în 1354 (cf. Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 90–92, 289).

Nu au fost ani liniștiți, deși pericolul tătăresc imediat fusese pentru un timp îndepărtat. Boierii moldoveni s-au răsculat împotriva lui Sas și a dominației regelui Ungariei în 1359, în contextul ruperii legăturilor de vasalitate față de regele Ungariei ale lui Nicolae Alexandru, domnul Țării Românești (Șerban Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc — Studii critice —*, ed. adăugită, București, 1999, p. 30, 54), care tot atunci a strămutat și scaunul mitropolitului de Vicina la Câmpulung, cu aprobarea Patriarhiei din Constantinopol (Constantin Rezachevici, *De unde venea și unde a păstorit primul mitropolit al Țării Românești?*, în „Argessis”, Studii și comunicări, Seria Istorie, Pitești, VIII (1999), p. 63–72). Răscoala din Moldova a fost înăbușită însă de armata maghiară, în care un rol important a revenit lui Dragoș din Giulești, răsplătit apoi, la 20 martie 1360, după revenirea acasă, cu șapte sate românești din Maramureș, pentru slujbe militare „mai cu osebite în reșezarea țării noastre a Moldovei” (*D.R.H.*, D, I, p. 75–78).

- 2 Dacă răscoala din 1359 împotriva regelui Ludovic I și a vasalului său voievodul Sas nu a reușit, patru ani mai târziu, în 1363, o nouă răzvrătire, de data aceasta sub conducerea voievodului Bogdan din Cuhea, venit pe ascuns din

Maramureș, a avut succes (cf. *infra*). Nu se cunosc împrejurările concrete în care Sas și-a pierdut domnia. Mărturia documentului lui Ludovic I de Anjou din 2 februarie 1365 și relatarea notarului și cronicarului său, Ioan de Târnave, arată că Bogdan a dat lupte grele cu fiii lui Sas, în frunte cu Balc. Actul amintit arată că atunci când se mai afla încă în Moldova, așadar, cu ceva timp înainte de 2 februarie 1365, Balc l-a slujit pe rege „nu fără vărsarea sângelui său însuși și îndurarea de răni cumplite și cu moartea crudă a fraților și a rudelor sale și a multor slujitori de ai lui”. În cele din urmă, împreună cu frații săi rămași în viață: Drag, Dragomir și Ștefan, Balc a trebuit să se refugieze sub protecția regelui, „părăsindu-și și lăsându-și în urmă părinții săi scumpi și foarte multe rude, ca și toată averea lui, a venit din țara noastră moldovenească în regatul nostru al Ungariei în sânul iubirii noastre”. Nu e nici o îndoială că cei care au produs atâta suferință fiilor lui Sas au fost „voievodul Bogdan și fii săi”, a căror moșie Cuhea din Maramureș, Ludovic I o acordă în compensație lui Balc și celorlalți trei frați amintiți ai acestuia (*D.R.H.*, C, XII, p. 398–401).

Din acest act rezultă limpede că părinții lui Balc, Sas și doamna lui, ca, de altfel, și multe rude ale lor, au rămas în Moldova, desigur, ca prizonieri ai lui Bogdan I. Tot ce se poate spune în continuare este că Sas a mai trăit un număr de ani (cf. și Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan*, p. 100; idem, *Întemeierea Moldovei*, p. 281), murind în orice caz înainte de 1373, când un act al prepozitului bisericii din Lelesz amintește pe Balc, Drag și Ioan „filii quondam Szász Wayuode” (*Hurmuzaki*, I², p. 211).

Mormântul nu i se cunoaște. În chip firesc ar fi trebuit să se afle în biserica Sfintei Troițe (Sfintei Treimi) din Siret, ctitorită, după tradiția culeasă de Ion Neculce (*Opere*, ed. Gabriel Ștrempel, București, 1982, p. 161) și după vechiul pomelnic al acesteia (Constantin C. Giurescu, *Valoarea istorică a tradițiilor consemnate de Ion Neculce*, în *Studii de folclor și literatură*, București, 1967, p. 475), de tatăl său Dragoș vodă.

Cu Sas se stinge în Moldova prima dinastie, cea a Drăgoșeștilor, nu însă și neamul lui Dragoș Descălecătorul.

Fiii lui Sas, Drăgoșeștii, refugiați în Ungaria sub protecția lui Ludovic I, și-au primit răsplata. Balc a devenit încă dinainte de 2 februarie 1365 voievod de Maramureș, și pe lângă moșia Cuhea cu satele ei, stăpânită, cum am văzut, împreună cu cei trei frați ai săi, Drăgoșeștii au primit, după 1364 și castelul regal Bécs (Tiszabécs) în nordul comitatului Sătmar, cu domeniu între Tisa și Someș, unde Balc și Drag s-au și așezat (Marius Diaconescu, *Dragoș „descălecătorul” Moldovei*, p. 80), primul rămânând în continuare în zonă, sub numele de Balc de Száraz-Berek (1382), ulterior de Tiszta-Berek (1388), în vreme ce Drag a trecut în comitatul Ugocea după 2 noiembrie 1378 când, împreună cu alt frate Ioan Românul, a primit de la rege domeniul și cetatea Nyaláb,

în 1396 rezidând și la Zeules (Vinogradovo), dar mai adesea în cetatea amintită, devenind până la moarte Drag de Nyaláb (1400) (*D.H.V.*, p. 215, 299, 300, 487–488, 527. Cf. și Radu Popa, *Țara Maramureșului*, p. 201, 234, idem, *Diplome maramureșene*, în „Calendarul Maramureșului“, Baia Mare, 1980, p. 35).

Favorurile politice și daniile regale s-au revărsat asupra Drăgoșeștilor din Ungaria, fiii lui Sas, până spre sfârșitul secolului XIV. Balc devine și comite de Sătmăr înainte de 27 iulie 1368 (Victor Motogna, *Urmașii lui Dragoș (Un document necunoscut)*, în „RI“, XI (1925), nr. 7–9, p. 203–204), apoi și de Maramureș (1378), păstrându-și mereu titlul de voievod al românilor maramureșeni (Radu Popa, *op. cit.*, p. 189, 225) chiar atunci când voievod al Maramureșului devine, înainte de 1387, Drag. Cei doi frați se succed în funcții, de la o vreme intervenind (cu excepția voievodatului) și un al treilea frate Ioan, care nu apăruse până în 1368 (cf. Victor Motogna, *loc. cit.*), venit probabil chiar în acel an din Moldova (Ioan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900, p. 65), cel înlocuit păstrându-și titlul onorific (ca voievod însă, doar Drag l-a înlocuit pe Balc înainte de 1387), în calitate de comiți de Maramureș și de Satu Mare (1378), ai secuilor (1387) și de Ugocea (Radu Popa, *op. cit.*, p. 189–191, 201–202). Ba la 1373 Balc, Drag și Ioan sunt amintiți drept curteni regali („*aule nostre familiares*“, Ioan Mihályi de Apșa, *loc. cit.*), iar în 1386 Drag face parte dintre cei zece magnați de frunte ai Ungariei care tratează la Győr împăcarea reginei Maria, fiica lui Ludovic I de Anjou, cu tânărul ei soț Sigismund de Luxemburg, doi ani mai târziu Ioan fiind mare comis al curții regale (Alexandru Filipașcu, *Voevodatul Maramureșului. Originea, structura și tendințele lui*, în „Transilvania“, Sibiu, LXXVI (1945), nr. 3–4, p. 31).

Fiii lui Sas amintiți participă, între altele, la campaniile din 1365–1368 ale lui Ludovic I împotriva țarului bulgar de Vidin, Strațimir, în care cade în luptă la 1365 cumnatul lor Dragomir, apoi în 1384 Drag și Ioan înfrâng pe lituani în Halici, primul fiind grav rănit cu această ocazie, în 1392 Balc și Drag se ilustrează în campania regală contra turcilor din Serbia (*ibidem*), nepotul lor de soră Tatomir moare în 1377 sub zidurile cetății Bețz, iar unul din fiii lui Balc ia parte, la începutul lui 1395, la campania lui Sigismund de Luxemburg împotriva lui Ștefan I în Moldova (Radu Popa, *Țara Maramureșului*, p. 236). Nu e de mirare că Drăgoșeștii au primit în a doua jumătate a secolului XIV numeroase danii regale, „cu o risipitoare generozitate, unică prin proporțiile ei“ (Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 30). Cu acestea, dar și prin cotropiri și chiar lupte cu caracter feudal, ei și-au format un imens domeniu de până la 300 de sate, din care numai în Maramureș aproape 50, cam jumătate din totalul așezărilor de aici, restul fiind repartizate în comitatele Sătmăr, Ugocea, Sălaj și Solnoc-Dăbâca. La acestea se adăugau o seamă de târguri, cum ar fi Beltiugul (Béltek),

de la care urmașii lui Balc s-au numit familia Béltek (Sergiu Iosipescu, *Drăgoșeștii*, în „AG“, I (1994), nr. 1–2, p. 28) sau Sighet, și zece cetăți foste regale, din nord-vestul Transilvaniei, între care: Bécs (Tiszabécs), Nyaláb, Ugocea, Chiuar, Arieș, Hust [stăpânit direct din 1392, de la care a pornit confuzia de la începutul secolului XVII a raguzanului Giacomo di Pietro Luccari (*Copioso ristretto degli annali di Rausa libri quattro*, Ragusa, 1605, p. 105), care credea că în 1358 Dragoș sau Drăgoi (sic), baron de Hust, a trecut în Moldova, afirmație preluată cu naivitate de unii autori (Alexandru A. Bolșacov-Ghimpu, *Cronica Țării Moldovei până la Întemeiere*, p. 104)] și Ardud. Pe lângă acestea trebuie să însumăm și domeniile „familiarilor“ (vasalilor) lor. Astfel că la sfârșitul secolului XIV imensul domeniu al Drăgoșeștilor de pe cursul superior al Tisei și cel inferior al Someșului, au ajuns un adevărat *voievodat*, doar cu unele enclave nobiliare maghiare (Radu Popa, *Țara Maramureșului*, p. 179, 231–234).

Pentru cârmuirea religioasă ortodoxă a acestei adevărate formațiuni politice românești de sub stăpânirea Drăgoșeștilor, rămași până la sfârșitul veacului XIV la legea strămoșească, și chiar asupra bisericii ortodoxe din întreg nord-vestul Transilvaniei, legată în viitor direct de Patriarhia din Constantinopol, în august 1391, Drag, care a venit personal în cetatea imperială, în ciuda asediului turcesc, a obținut un important act patriarhal. Prin acesta, voievozii Balc și Drag au făcut ca „mănăstirea moștenită din părinți“ din Peri, aflată în cnezatul sau „țara“ Tarasului, pe care îl stăpâneau din 1373, în vecinătatea Bedeului (cf. Marius Diaconescu, *Dragoș, „descălecătorul“ Moldovei între legendă și realitate*, în *Nobilimea românească din Transilvania*, Satu Mare, 1997, p. 80–81) să fie pusă sub protecția directă a Patriarhiei, devenind stavropighie, egumenul ei fiind declarat exarh (reprezentant al patriarhului) peste ținuturile supuse mănăstirii: Sălajul, Sânnicoară, Ugocea, Bereg, Ciceu, Unguraș și Bistra (discuția despre aceste topice la Radu Popa, *Țara Maramureșului*, p. 235–236), care dobândeau astfel funcțiile unui adevărat episcopat ortodox! Iar Balc și Drag, în calitate de voievozi, aveau dreptul de a alege egumenul mănăstirii, investit cu prerogative bisericești asemenea unui episcop (*Fontes Historiae Daco-Romanae*, IV, București, 1982, p. 230–233). În plus, Drag a mai obținut de la patriarh pentru sine și fratele său dreptul de a numi în acele împrejurări pe conducătorul bisericii ortodoxe din Rusia Mică (Halici) (*ibidem*, p. 232–233), de care depindea până atunci biserica ortodoxă din Maramureș (cf. și Alexandru Filipașcu, *Voievodatul Maramureșului*, p. 33–34; Mihai Marina, „Maramureșenii“ — *Portrete și medalioane* —, Cluj-Napoca, 1998, p. 81–84).

Din ultimul deceniu al secolului XIV, după 1397, Sigismund de Luxemburg, începe însă procesul de limitare al puterii politice și teritoriale a Drăgoșeștilor din Ungaria, regele bazându-se pe vecinii inamici ai acestora, comitele Petru Perény sau familia lituană Koriatovici, care primise cetatea regală

Muncaci, din comitatul Bereg. În acest context se produce și decesul primilor doi frați, acum destul de vârstnici. Balc participă cu trupele sale maramureșene la revolta în favoarea pretendentului Ladislau de Durazzo, regele Siciliei, în 1401–1402, înfruntând pe P. Perény și Teodor Koriatovici, susținătorii lui Sigismund de Luxemburg, și chemând chiar ajutoare din Moldova. E declarat „infidel” și moare înainte de 25 iunie 1402, când e amintit de fiii săi ca „răposat” (Ioan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene*, p. 128; Radu Popa, *op. cit.*, p. 237 și nota 100, 238; Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 35). Cu el se încheie și procesul transformării voievodatului românesc al Maramureșului, care își păstrase autonomia până pe la 1368, în comitat regal (Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 36–37).

Urmașii lui Balc, familia Bélteki (de la târgul Beltiug, Béltek, lângă Satu Mare), zisă uneori și Bélteki-Drágfy, n-a dat decât vreo două generații cunoscute, după 1450 intrând în anonimat, pe măsura destrămării domeniului lor.

Mai viguroasă s-a dovedit ramura lui Drag. Acesta însă spoliat de reședința sa din cetatea Nyaláb prin furtul actelor de proprietate de către comitele P. Perény, s-a stins înainte de 31 decembrie 1400, când e amintit ca „răposat” (*D.H.V.*, p. 528). Spre mijlocul secolului XV ramura principală a familiei, la a doua generație, stabilită în comitatul Sătmár și rămasă credincioasă regelui, s-a maghiarizat și catolicizat, luându-și numele de familie Drágfy. Acesta s-a ilustrat la a treia generație prin Bartolomeu Drágfy de „Beltewk” (adică Beltiuc, Beltiug), ajuns chiar voievod al Transilvaniei (1495–1499), om de încredere al regelui Ungariei Vladislav II Jagiello, prieten al lui Ștefan cel Mare, al cărui letopisetz de curte îl numește „*cuscru*” [„*Birtoc voievod era și cuscrul cu Ștefan voievod*” (*Cronicile slavo-române*, p. 11, 20)] și pe care cronică din Dubnic (Slovacia) păstrată în familia sa îl numește chiar „*principe*”, relevând rolul său în bătălia cu turcii de la Câmpul Pâinii din 1479 (I. Lupaș, „*Chronicon Dubnicense*” despre Ștefan cel Mare, în „*AAR*”, M.S.I., S. III, t. X, 1929, p. 360–362. Cf. și idem, *Cuscrul maramurășan al lui Ștefan cel Mare: voievodul transilvan Bartolomeu Dragfi (1493–1498)*, în *Studii istorice*, IV, Sibiu, 1943, p. 14–23). Fiul său Ioan Drágfy a ajuns comite al curții regale și stegar al lui Ludovic II în bătălia cu turcii de la Mohács (1526), în care și-a aflat și el sfârșitul. Iar cu nepotul său, Gheorghe Drágfy, familia se stinge la 1555, averea ei moștenită de mama sa, Anna, fiica voievodului Transilvaniei Ștefan Báthory II de Somlyo (Șimleu) (1529–1533), ajungând prin actul reginei Isabela Zápolya din 10 iunie 1556 în stăpânirea celui de-al treilea soț al ei, Gheorghe Báthory de Ecsed (Iván Nagy, *Magyarország családai czimerekkel és nemzülékrendi tablakkal* [Familiiile din Ungaria cu blazoane și tabele genealogice], III, Pesta, 1858, p. 378–381; Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 34, nota 1; Sergiu Iosipescu, *Drăgoșeștii*, p. 27–29; Włodzimierz Dworzaczek, *Genealogia. Tablice*, Varșovia, 1959, tabelul 86). În sfârșit, până și mormintele

Drágfyestilor din biserica lor de la Ardud au fost lichidate în 1567 (Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan*, p. 107).

Despre Ioan Românul, alt fiu al lui Sas, care apare în izvoare după 1368, când probabil a venit din Moldova, nu știm decât ceea ce am amintit mai sus. În orice caz, el nu apare niciodată cu titlul de voievod ca Balc și Drag, și este documentată doar o singură generație de urmași ai săi, astfel că linia sa cunoscută se stinge după 1415.

Nu avem nici un fel de date despre un alt frate al ultimilor doi, Dragomir, care nu trebuie confundat cu acel cumnat al său omonim (eroarea lui Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 29, nota 4), în afara unor diplome ca cele din 2 februarie 1365 și 27 iulie 1368, care îl amintesc ca refugiat în Ungaria, întotdeauna al treilea după Balc și Drag, „frații lui buni”, „carnalis” (*D.R.H.*, C, XII, p. 398–401; Victor Motogna, *Urmașii lui Dragoș*, p. 203–204).

În sfârșit, Ștefan, al patrulea fiu al lui Sas, menționat în cele două diplome de mai sus, s-a refugiat după data ultimei, în Haliciul tocmai intrat sub stăpânirea regelui polon Cazimir cel Mare, care i-a acordat proprietăți, întemeind familia Sas (Sasy) din Polonia. Descendenții săi de aici, purtând numele moșilor principale pe care le stăpâneau, și alte familii românești din Halici, mai multe sau mai puțin înrudite cu a sa, au format cu timpul un „herb” (clan) cuprinzând în cele din urmă 64 de familii, având aceeași stemă sau mai adesea elemente ale ei, herbul Sas sau Drag-Sas [Ludwig Wyrostek, *Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej* (Drag-Sas în Ungaria și Rusia Haliciului), extras, Cracovia, 1932; W. Semkowicz, *O rodzie Dragów-Sasów* (Despre neamul Drag-Sas), extras, 1908].

Stema (în polonă numită tot herb) Sas (Drag-Sas), care provine de la Dragoș Descălecătorul, figurată și pe pecetea mânerului spadei sale sau a fiului său Sas, ajunsă în 1538 la Constantinopol, pe sigiliul voievodului ardelean Bartolomeu Drágfy sau în cetatea acestuia de la Ardud (Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan*, p. 101–105 și fig. de la p. 144–145), iar în culori reprezentată în armorialele (herbar-iile) polone, înfățișează într-un scut albastru o semilună de aur orizontală, cu concavitatea în sus, având la cele două cornuri câte o stea de aur cu șase colțuri între care figurează o săgeată verticală cu vârful în sus [Stanisław Mieroszewski, *Kilka słów o heraldyce polskiej* (Câteva cuvinte despre heraldica poloneză), Cracovia, 1887, pl. 5, nr. 39], având în Polonia și două variante cu aceleași mobile altfel aranjate (*ibidem*, pl. 5, fig. 40–41), în secolul XV și începutul secolului XVI cea a Drágfyestilor ardeleni fiind înconjurată de doi dragoni încoronați încolăciți (Ludwig Wyrostek, *op. cit.*, p. 105, fig. 2; Valer Hossu, *Maramureș — pecete de țară*, p. 183. Însă nu toate stemele cu semilună și săgeată, numeroase în heraldica polonă, aparțin familiei Drag-Sas, după reproducerea autorului, p. 171–181).

Desigur, Ștefan fiul lui Sas, refugiat în Polonia, ar putea fi identificat cu Ștefan Ungurul, adică venit din Ungaria, căruia Cazimir cel Mare îi acordă în 1367 (corect 1368) satul Ryboticze și altele în districtul Przemysl, pentru că Ryboticze apare la 1570 în stăpânirea unui urmaș al său din herbul Drag-Sas (Ludwig Wyrostek, *op. cit.*, p. 31, 128–129, 150), dar nu se poate admite că s-ar fi stabilit încă din 1359 în Halici sub numele de Ștefan Românul (sic), erou al unei genealogii fanteziste, prin care s-ar fi asigurat continuitatea Drăgoșeștilor în Moldova (Valer Hossu, *op. cit.*, p. 70, 72, 128, 169, 170), pentru simplul fapt că el apare în Maramureș alături de frații săi Balc, Drag și Dragomir în diplomele regale, citate și mai sus, din 2 februarie 1365 și 27 iulie 1368 (D.R.H., C, XII, p. 398–401; Victor Motogna, *Urmașii lui Dragoș*, p. 203–204).

Nu e însă mai puțin adevărat că diploma din 2 februarie 1365 arată că după fuga lui Balc și a fraților lui în Maramureș, în Moldova au rămas nu numai Sas cu doamna lui, ci și „foarte multe rude” din neamul Drăgoșeștilor, care acum nu ne sunt cunoscute, cum ar fi, desigur, acel „voievod român” Giurgiu, refugiat cu familia sa în Rusia Roșie, căruia guvernatorul regelui Ungariei, Ladislau de Opole, îi dăruiește în 1378 proprietăți în districtul Sambor, în schimbul unei dări și a serviciului militar cu o lance și doi călăreți arcași, înscriindu-l în herbul Drag-Sas (Ludwig Wyrostek, *op. cit.*, p. 56). Acesta și alții ca el vor fi ridicat pretendențe la scaunul Moldovei în ultimele patru decenii ale secolului XIV (Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 92–93, 130–131), deși nu erau rude, ci mai degrabă adversari ai noii dinastii a Bogdăneștilor.

BOGDĂNEȘTII

BOGDAN I

<1363 (p. 1360 iunie 24 - a. 1365 februarie 2)>¹ — † <1367 spre sfârșit (a. 1368 iunie 29)>².

□ Prima biserică din Rădăuți, sub naosul celei de a doua biserici Sfântul Nicolae, episcopală, din același loc³.

- 1 Dacă predecesorul său Dragoș din Maramureș, „Descălecătorul“ (cf. *supra*), a întemeiat un stat întins cel puțin în nord până la Siret, voievodul maramureșean Bogdan din Cuhea este făuritorul neatârării acestuia, extins spre miazănoapte, după surse polone, până la Nistru și al unei noi dinastii. Cu el începe neamul domnesc din Moldova de la 1363 până la 1595, care, ca și cel din Țara Românească, nu a avut nume de familie, trebuind, așadar, să fie numit corect al *Bogdăneștilor* (cf. Constantin Rezachevici, *Nume și porecle domnești. Onomastica domnilor din Țara Românească și Moldova*, în mss.). În fapt, a fost și este încă numit, în chip eronat, al *Mușatinilor*, povestea acestui nume pornind de la mențiunea lui Grigore Ureche (poate a copistului acestuia) din secolul XVII despre „Pătru vodă, feciorul lui Mușatu“ (*Letopisețul*, p. 72), după ce cronicile slavo-române anterioare îl numiseră pe acesta corect „fiul Mușatei“ (*Cronicile slavo-române*, p. 6, 14, 44, 48, 55, 61, 168, 177) sau în românește „Mușatin“ (*ibidem*, p. 69). În cele din urmă însă B.P. Hasdeu este cel care în 1873, prin a sa *Istoria critică a românilor*, a impus numele de Mușatini, familie în care vedea chiar o ramură a Basarabilor olteni! (cf. și Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 105–107; Alexandru A. Bolșacov-Ghimpu, *Cronica Țării Moldovei până de Întemeiere*, București, 1979, p. 115–116).

Că Bogdan I este începtorul dinastiei și al familiei Bodgăneștilor o dovedesc, pe lângă *Pomelnicul mănăstirii Bistrița* (ed. Damian P. Bogdan, București, 1941, p. 86) și hrisovul lui Alexandru cel Bun din 7 ianuarie 1403, în care sunt înșirați strămoșii acestuia (filiație directă și rudele ce au domnit) (*D.R.H.*, A, I, p. 24), care încep cu numele său, și numirea de *Bogdania* pe care o dau turcii otomani Moldovei în toată vremea cât au avut relații cu aceasta, în vreme ce Țara Românească o numesc Iflac (Valahia). Tot așa cum polonii venind din direcția opusă au numit Moldova Valahia, până târziu în secolul XVII, iar Țara Românească, la care au ajuns cu legăturile diplomatice abia în vremea lui Mircea cel Bătrân, *Basarabia*, tot după numele întemeietorului, Basarab I (Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în Evul Mediu*, București, 1998, p. 41–42).

Ca și în cazul lui Dragoș, cu care Bogdan nu se înrudea în nici un fel, nici tatăl acestuia din urmă nu e cunoscut. În schimb, se știe că Bogdan era stăpân în cadrul unui cnezat de vale din sud-vestul Maramureșului cu reședința la Cuhea (acum Bogdan Vodă), la nord-est de Ieud. Acesta cuprinsese inițial 17–18 sate stăpânite cu diplomă de întărire, de la regele Ungariei, Carol Robert de Anjou, dinainte, așadar, de 1342, cu centrul pe văile superioare ale Izei și Vișeuului. Înainte de 1353 cnezatul se împărțise între Ioan și Ștefan, fiii decedatului Iuga, cărora le reveniseră 9–10 sate, cu reședința la Rozavlea pe Iza, și Bogdan, unchiul lor, fratele lui Iuga, care stăpânea 8 sate, cu reședința familiei de la Cuhea (Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, ed. a II-a, București, 1997, p. 76–77, harta, fig. 4, p. 144–148, harta, fig. 10; Radu Popa, Mircea Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea din centrul voievodal din veacul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966, p. 6–7).

La Cuhea, așadar, pe malul stâng al Izei, pe o mică înălțime, în partea opusă satului, se afla „castelul” lui Bogdan: o casă dreptunghiulară mare (12 x 9 m), apărută de o palisadă cu stâlpi groși de lemn, asediată, incendiată și refăcută de două ori înainte, aproximativ, de 1360 (Radu Popa, Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 7–10, 13, 15, 18, 21–25, 32, 52). Nu departe, dincolo de Iza, se află o biserică de piatră, relativ mare (23/11,50 m), construită, după monedele aflate în mormintele ce au aparținut, probabil, înaintașilor lui Bogdan, înainte de 1343, având și cimitir în jur (*ibidem*, p. 8, 35, 37–38, 42; Radu Popa, *Biserica de piatră de la Cuhea și unele probleme privind istoria Maramureșului în secolul al XIV-lea*, în „SCIV”, XVII (1966), nr. 3, p. 514–527). Fără îndoială aici s-au aflat rădăcinile strămoșești ale lui Bogdan, de altfel, ea înlocuiește o altă biserică, probabil de lemn, anterioară, și pe bună dreptate a fost criticată părerea mai veche a istoriografiei maghiare, care vorbea despre imigrarea principalelor familii din Maramureș la începutul secolului XIV din ... Serbia sau Țara Românească! (Aurel Decei, *Une opinion tendencieuse de l'historiographie hongroise. Les origines de Bogdan I, fondateur de la Moldavie*, în „Revue de Transylvanie”, V (1939), nr. 3, p. 289–312). Descoperirea unor vâr-

furi de săgeți aparținând atacatorilor reședinței de două ori incendiată a lui Bogdan și a șase pintenii din prima jumătate a secolului XIV (Radu Popa, Mircea Zdroba, *op. cit.*, p. 22–25, 32, 52), arată că aici s-au produs evenimente militare, pe care, din păcate, izvoarele scrise nu le amintesc.

Cert este că la 21 octombrie 1343, după moartea regelui Carol Robert, la 16 iulie 1342, pe care mai înainte îl slujise în expediții militare, și care se pare că îi concedase stema sa de familie (crini de aur în câmp albastru), pare că și elemente din cea ungară (fascii) (Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei*, București, 1973, p. 112–113; idem, *Întemeierea Moldovei*, p. 302–307), la începutul domniei lui Ludovic I de Anjou, Bogdan apare decăzut din demnitatea de voievod de Maramureș (nu știm de când o deținea) și declarat infidel: „Bogdan fost voievod al Maramureșului infidelul nostru“ (*Boghdan quondam woyvoda de Maramorosio noster infidelis*). Pricina era conflictul din iarna 1342–1343 între voievodul Bogdan, aliat cu voievodul de Bereg, Crăciun din Bilca, și Ioan, fiul lui Dionisie din Kölcse (în nordul comitatului Sătmăr), desigur partizan al noului rege (Ioan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900, p. 17; *D.I.R.*, C, XIV-4, p. 157; *D.H.V.*, p. 99–103; Radu Popa, *Țara Maramureșului*, p. 186, 226–227; Alexandru Filipașcu, *Voievodatul Maramureșului*, în „Transilvania“, LXXVI (1945), nr. 3–4, p. 21–25). Din acest moment, Bogdan e numit voievod doar în calitate de fost voievod al Maramureșului pe care nu îl va părăsi definitiv decât pe la 1363.

Un alt moment de ostilitate împotriva slujitorilor credincioși ai regelui a avut loc în 1349, înainte de 15 septembrie, când Ștefan, nepotul de frate al lui Bogdan, pustiește cnezatul Marei, de la nord-vest de Cuhea, alungând din Giulești pe cneazul Gyula cu cei șase fii ai săi fideli lui Ludovic I. Regele însuși poruncește voievodului Ioan, chiar fratele lui Ștefan, la 15 septembrie, să-i repună în drepturi pe cei alungați pentru că au refuzat să treacă de partea acestuia și a unchiului său Bogdan, „fostul voievod“, „necredincioși cunoscuți ai regatului nostru“ (Ioan Mihályi de Apșa, *op. cit.*, p. 26–27).

Încercarea lui Bogdan de a-și atrage partizani ostili regelui în Maramureș nu a reușit. După Ioan, ajuns chiar voievod al Maramureșului și însoțitor al regelui Ludovic I, l-a părăsit și fratele acestuia, Ștefan, trecând de partea regelui probabil cu prilejul campaniei regale din Halici împotriva lituanilor din martie 1352 (Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 26), urmând apoi fratelui său ca voievod al Maramureșului (ante 1360) (Radu Popa, *op. cit.*, p. 191). Ca atare, la cererea acestora, Ludovic I poruncește la începutul anului următor, 1353, capitlului din Agria delimitarea părților din moșia Cuhea ale lui Ștefan și Ioan, fiii lui Iuga, „slujitori credincioși“ ai regelui, de „pământurile sau moșiile voievodului Bogdan, unchiul lor“, ceea ce s-a și înfăptuit între 1 aprilie și 14 mai 1353 (*D.R.H.*, C, X, p. 213–216). Nu era doar o delimitare de proprietăți, ci o despărțire a familiei.

Nu avem date din care să rezulte participarea lui Bogdan la răscoala împotriva stăpânirii maghiare din Moldova și a voievodului Sas din anul 1359, înăbușită de trupele regale, în care s-a ilustrat, cum am mai amintit, Dragoș din Giulești, cel alungat în urmă cu zece ani de pe moșia sa, împreună cu tatăl și frații săi, pentru loialitatea față de rege, de Ștefan, nepotul lui Bogdan. Totuși această participare sau legătură presupusă (cf. Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan*, p. 100, 120; idem, *Întemeierea Moldovei*, p. 290) e foarte plauzibilă. Pentru meritele sale în „reșezarea țării noastre a Moldovei” și aducerea în credință către coroana regală a multor „români răzvrățiți, rătăciți din calea credinței datorate” acesteia, la 20 martie 1360, Dragoș a primit de la Ludovic I șase sate românești din Maramureș (*D.R.H.*, D, I, p. 75–78). Acestea însă nu erau ale lui Bogdan, rămas totuși liniștit, cel puțin în aparență, la Cuhea. Pentru că doar trei luni mai târziu, la 24 iunie 1360, Ludovic întărea actul de împărțire a moșiei Cuhea al capitlului din Agria de la 14 mai 1360, la cererea nepoților acestuia, Ștefan și Ioan, pe care îi copleșește de laude; Ștefan fiind acum „voievodul nostru de Maramureș, iubitul și credinciosul nostru”, „aducându-și înălțimea noastră iar aminte de faptele de credință și îndatoririle vrednice de laudă ale bunelor lor slujbe, ce ni le-au făcut nouă după cerința stării și puterea lor” (*D.R.H.*, C, X, p. 512–514). Explicația genezei actului este, fie că cei doi au participat la înfrângerea răsculaților moldoveni, fie, sau și, că urmăreau, desigur, în acest fel să-l asigure pe regele Ungariei de credința lor, de faptul că nu s-au solidarizat cu infidelul lor unchi, ceea ce ar dovedi indirect, dar semnificativ, că acesta a avut legături cu răsculații din Moldova din anul trecut. Pentru că la fel vor face cei doi nepoți de frate ai lui Bogdan și în 1365, după trecerea definitivă a unchiului lor în Moldova și confiscarea părții acestuia din domeniul Cuhea, înainte de 2 februarie 1365, regele întărind, opt luni mai târziu, la 26 septembrie 1365, actele, amintite mai sus, din 24 iunie 1360 și 14 mai 1353 de împărțire a moșiei Cuhea și confirmarea stăpânirii celor doi frați pe partea lor neconfiscată (*D.R.H.*, C, XII, p. 448).

De vreme ce Bogdan se afla încă în Maramureș la 24 iunie 1360, iar trecerea sa în Moldova a avut loc cu câțva timp înainte de 2 februarie 1365, când regele Ludovic I de Anjou dăruiește voievodului maramureșan Balc și fraților săi partea din moșia Cuhea și satele ei, confiscate „de la voievodul Bogdan și fii săi, necredincioși învederați ai noștri, pentru blestemata lor vină de necredință” care i-a dus în Moldova (*ibidem*, p. 398–401), rezultă că venirea lui Bogdan la răsărit de Carpați a avut loc în intervalul dintre cele două date. Când anume? Ținându-se seama că letopisețele de tip Putna ca și prima listă de domni de la Dragoș la Bogdan II indică patru ani de domnie pentru Bogdan I, sau chiar patru ani și două luni, într-o variantă a listei amintite (*Cronicile slavo-române*, p. 39–40, 44, 48, 55, 60, 69, 168, 177) și că domnia lui s-a sfârșit cu destul de mult timp înainte de 29 iunie 1368 (cf. *infra*), înseamnă că a început foarte probabil în a doua jumătate a anului 1363 (cf. și Aurelian Sacerdoțeanu, *Succe-*

siunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun, în „Rsl“, Istorie, XI (1965), p. 229; Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 87–92, 283–288; idem, *Un ctitor de țară: Bogdan I*, în „MI“, VII (1973), nr. 2, p. 42).

Cum anume s-a petrecut trecerea lui Bogdan cu fiii și cu o seamă de vasali și slujitori în Moldova în 1363, unde, desigur, își avea aliați, nemulțumiți de stăpânirea lui Sas, obedientă față de regele Ungariei, nu se prea știe. Cronicarul apologet al lui Ludovic I, contemporan evenimentelor, Ioan de Târnave (1320–1395), spune — fără vreo precizare cronologică — că „*Bogdan voievodul românilor din Maramureș, adunând la el pe românii aceluia district, a trecut în taină în țara Moldovei, care era supusă coroanei Ungariei, dar din cauza vecinătății tătarilor de mult timp părăsită de locuitori. Și cu toate că a fost combătut mai adeseori de oastea regelui însuși, totuși crescând marele număr al românilor locuitori în aceea țară, s-a dezvoltat ca stat*“ (în *Scriptores rerum hungaricarum veteres ac genuini*, ed. J.G. Schwandtner, Tirnavia, 1765, p. 317; Viena, 1766, p. 243. Cf. și Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, I, București, 1968, p. 702; Maria Holban, *În jurul „cronicii“ arhidiaconului Ioan de Târnave (Küküllö) și informațiile privind pe români*, în „AIIAI“, XXI (1984), p. 99–100). Trecerea în taină în Moldova, desigur pentru a realiza surprinderea inamicului, și faptul că Bogdan a purtat aici lupte grele cu Balc și ceilalți fii ai lui Sas sunt confirmate de diploma regală acordată lui Balc de Ludovic I la 2 februarie 1365. Aici se vorbește mai pe larg de acele lupte în care acesta și-a vărsat sângele și a îndurat „*răni cumplite*“, iar unii frați, rude și slujitori au suferit „*moarte crudă*“. Se arată că Bogdan și fiii săi nu erau la prima abatere față de credința datorată regelui, căci diavolul „*i-a îndemnat de mai multe ori*“ să devieze de la aceasta. Ca atare i se ia partea sa din moșia Cuhea, donată lui Balc, o dată cu titlul de voievod de Maramureș, luat de la nepotul său Ștefan, cu toate că acesta și fratele său Ioan nu-l însoțiseră pe Bogdan în Moldova. Este interesant de observat că în act se face deosebire între Ungaria și țara Moldovei, plecarea lui Bogdan având loc „*din zisul nostru regat al Ungariei în suspomenita noastră țară moldovenească*“, și, de asemenea, că la acea dată, 2 februarie 1365, luptele în aceasta din urmă nu se încheiaseră, iar Balc era lăudat de rege și pentru slujbele pe care „*știm că le îndeplinește și acum*“ (*D.R.H.*, C, XII, p. 398–401. Pentru continuarea luptelor oștilor maghiare cu Bogdan I, cf. și Dimitrie Onciul, *op. cit.*, p. 708–709). Pe bună dreptate, acesta a fost socotit actul de atestare al voievodatului Moldovei.

Numai că Ludovic I, care ordonase mobilizarea oștilor regatului în aceeași lună, la 24 februarie 1365, la Timișoara, pentru o expediție împotriva domnului Țării Românești Vlaicu, care se înscăunase fără aprobarea sa (*D.R.H.*, D, I, p. 78–80), a oprit campaniile în ambele țări române extracarpatice, regele pornind asupra Vidinului. Întemeietorul statului moldovenesc neatârnat și al primei sale dinastii și-a putut sfârși astfel viața în scaun, în împrejurări altfel necunoscute.

- 2 Decesul lui Bogdan I poate fi stabilit *ante quem* în legătură cu datarea bătăliei zisă de la „Plonini“ sau „Codrii Plonini“ din Țara Șepenițului, între nepoții săi de fiu, Ștefan moștenitorul scaunului, susținut de poloni, și Petru, care îi luase domnia, cu sprijin din Maramureș, care a avut loc după 29 iunie, foarte probabil 1368, mai degrabă decât 1367, cum s-a presupus un timp. Deoarece între moartea lui Bogdan I și bătălia din Codrii Plonini desfășurată după 29 iunie, adică în iulie, s-au petrecut, după izvoare polone, care vor fi analizate mai jos, următoarele evenimente: instalarea în scaun a lui Ștefan, răzvrătirea și alungarea sa de către Petru, începutul domniei acestuia (cf. *infra*), în paralel cu călătoria fratelui său în Polonia, depunerea de către acesta a omagiului către regele Cazimir cel Mare, mobilizarea oastei polone și drumul ei până dincolo de Nistru, este evident că intervalul amintit a fost destul de lung, astfel că se poate admite decesul lui Bogdan I în a doua parte, poate chiar spre sfârșitul anului 1367.
- 3 A fost înmormântat în prima biserică de lemn de la Rădăuți, nu se știe de cine ctitorită, datând din primele două decade ale secolului XIV, evitându-se, astfel, lăcașurile din Siretul Drăgoșeștilor. Ulterior, nepotul său Petru, fiul Margaretei (Mușata) a înlocuit biserica de lemn cu una de zid, domnească, cu hramul Sfântul Nicolae, ulterior episcopală. Mormântul lui Bogdan I a rămas sub naosul acestei de-a doua biserici, în poziție centrală. Îmbrăcămintea aflată cu ocazia cercetării arheologice a mormântului era cea a unui cavaler din a doua jumătate a secolului XIV. O tunică cavaleriească fusese împodobită de 63 de nasturi de argint, aur și email verde: 33 de la gât la genunchi și câte 15 în lungul fiecărui antebraț. Coincidență sau nu, observ că acestea erau și culorile stemei de familie a Bogdăneștilor în vremea lui Ștefan cel Mare.

La mâna stângă, decedatul avea un inel de aur masiv, încrustat cu email negru, considerat a fi un talisman, lucrare atribuită unui meșter genovez din Pera, Caffa sau Cetatea Albă. O inscripție cu caractere arabe, nedescifrată, incizată ulterior, ar indica un prim posesor, o căpetenie tătară, de felul celor care stăpâneau pe Nistru la Orheiul Vechi, de la care ar fi putut trece la Bogdan I, eventual pe calea unei legături politice (Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, *O mărturie arheologică despre relațiile internaționale ale Moldovei în vremea lui Bogdan I*, în „SCIVA“, XXXIV (1983), nr. 4, p. 326–328; idem, *O alianță moldo-tătară în vremea lui Bogdan I*, în „MI“, XVII (1983), nr. 5, p. 12–14).

Lespedea funerară originală nu s-a păstrat. Cea care se vede a fost pusă din porunca lui Ștefan cel Mare la 27 ianuarie 1480 de „*mistr Ian*“, desigur un pietrar polonez, care a făcut în același timp și lespezile de mormânt ale celorlalți strămoși ai lui Ștefan din aceeași biserică. Fixată pe un soclu (0,395 m) cu urme de pictură, inscripția pietrei tombale arăta că a fost pusă de Ștefan pe mormântul „*străbunicului său*“. Suprafața centrală e împodobită cu motivul bizantin al palmetei, frunză cu 3–6 lobi (*Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 252; Florentina Dumi-

trescu, *Motivul palmetei în decorația medievală românească*, în *Omagiu lui George Oprescu*, București, 1961, p. 145, 152, fig. 5).

Se crede că tabloul votiv datând dinainte de 1559 ar reprezenta pe Bogdan I și familia sa (Alexandru A. Bolșacov-Ghimpu, *Cronica Țării Moldovei*, p. 114–115), dar în acest caz ar fi vorba mai degrabă de Petru fiul Mușatei, ctitorul presupus al bisericii de zid (Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, *O alianță*, p. 12).

PETRU (I) FIUL LUI ȘTEFAN

<1367 spre sfârșit> — 1368 p. iulie².
□ Necunoscut³.

- 1 Primul domn cu acest nume nu a fost cel numit „întâiul” de către istorici și cunoscut ca fiu al Margaretei (Mușata), ci un văr al său, fiul lui Ștefan, feciorul cel mare al lui Bogdan I. Scurta sa domnie, de circa jumătate de an, l-a exclus pe nedrept din lista domnilor Moldovei. Ca atare, stăruim aici asupra lui ceva mai mult, încercând să lămurim, totodată, episodul enigmatic al bătăliei din Codrîi Plonini de care se leagă istoria sa. Se știe că Bogdan I a avut mai mulți fii. Actul lui Ludovic I de Anjou din 2 februarie 1365 menționează în două rânduri chiar, pe „voievodul Bogdan și fiii săi” (*D.R.H.*; C, XII, p. 398–401). Cronicile moldovene din secolele XV–XVI

cunosc însă doar pe unul dintre aceștia, care a domnit ceva mai mult, Lațcu (*Cronicile slavo-române*, p. 6, 14, 44, 48, 55, 60, 69, 168, 177). Numai că acesta nu era cel mai mare dintre fiii lui Bogdan și nu el i-a succedat în 1363. În chip firesc, trebuia să-i urmeze fiul cel mare. Aici intervine însă un element ciudat, o discrepanță între datele vechilor letopisețe moldovene și cronicile polone, singurele care oferă unele informații despre această vreme, sesizată pentru prima dată de Grigore Ureche. El a observat că sub anul 6867 (1359) letopisețul moldovenesc vorbește despre domnia lui Dragoș vodă, iar cel „leșesc”, adică cronică lui Martin Kromer în limba latină, la care adaugă pe „cronicarul Bielschi”, acesta sub anul 1359, despre un Ștefan vodă, pe care Ureche îl socotește Ștefan I (1394–1399), fiul lui Roman I. Pus în fața unei opțiuni, acordă explicit mai multă încredere cronicarilor străini, după care relatează lupta dintre fiii acelui Ștefan vodă: Ștefan cu ajutor polon și Petru cu sprijin unguresc (Grigore Ureche, *Letopisețul*, p. 73–74), adică ceea ce istoricii numesc bătălia din Codrii Plonini, sau de la Plonini.

Însă cu mult înaintea lui Grigore Ureche, prima listă de domni ai Moldovei, dinainte de Ștefan cel Mare, păstrată într-o copie sau alcătuire din secolul XVI, menționează la o reluare de către un al doilea autor al listei, între Sas și Bogdan II pe un Ștefan, despre care ce va fi fost spus a dispărut, din păcate, o dată cu tăierea paginii la legarea manuscrisului (*Cronicile slavo-române*, p. 39–40). S-a observat însă că e vorba de același personaj amintit de cronicarii poloni, tatăl celor doi voievozi care s-au luptat la Codrii Plonini (cf. C. Cihodaru, *Tradiția letopisețelor și informația documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*, în „AIIAI”, V (1968), p. 21–22) și s-au adus argumente că ar fi vorba de un fiu ca atare al lui Bogdan I (*ibidem*, p. 21; P.P. Panaitescu, *Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independență ale Țărilor Române*, în „Studii”, IX (1956), nr. 4, p. 109), mai apoi identificat cu Costea voievod din pomelnicul mănăstirii Bistrița (Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 117–118, 220–221; cf. și p. 99).

Cheia enigmei acestui Ștefan, ai cărui fii, Ștefan și Petru, au urmat la tronul Moldovei între Bogdan I și Lațcu, stă însă în izvoarele narrative polone, singurele care îi amintesc pe toți trei. Acestea s-au referit de fapt la primul contact politico-militar moldo-polon, petrecut în timpul lui Cazimir cel Mare (1333–1370), îndată după ce în 1366 a fost impusă temeinic stăpânirea polonă în Halici, Chełm—Bełz și în Volânia apuseană, și suzeranitatea Coroanei polone asupra Volâniei răsăritene și a Podoliei apusene, stăpânite de cnezii lituani Koriatovici, din neamul Gedymin (Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în Evul Mediu*, București, 1998, p. 72–73). Moartea lui Bogdan I spre sfârșitul anului 1367 (cf. *supra*) și luptele între nepoții de la fiul său cel mare au implicat Polonia în confruntările pentru domnie, prilej

pentru Cazimir cel Mare să-și impună suzeranitatea și asupra Moldovei, noua sa vecină.

Drept urmare, cronicarii poloni din secolele XV–XVI s-au aplecat cu stăruință asupra acestui moment. Din nefericire, cunoștințele lor asupra istoriei Moldovei erau foarte sumare. Nici nu auziseră despre Bogdan I, iar datele despre istoria românilor le încep cu biruința din 1330 a lui Basarab I asupra regelui Ungariei, Carol Robert, cumnatul lui Cazimir cel Mare, despre care citiseră în cronicile ungare. Urmașul lui Basarab I, despre care nu știu că a domnit în Țara Românească, ci doar peste valahi de origine latină (cum erau și cei din Moldova, pe care polonii o numeau până în secolul XVII Valahia) este ... Ștefan, menționat doar cu prilejul morții sale, care a lăsat pe cei doi fii, Ștefan și Petru, rivali la domnie. Astfel prezintă lucrurile toți cronicarii poloni din secolele XV–XVI până la Martin (Joachim) Bielski inclusiv.

Punctul de pornire al acestor afirmații este în marea cronică latină a canonicului Jan Długosz (1415–1480), secretar regal, *Historiae polonicae libri XIII et ultimus*, I, publicată pentru partea care ne interesează abia în 1711, dar cunoscută în manuscris de Matei Miechowski și Martin Kromer, de la ultimul pornind Martin (Joachim) Bielski și Grigore Ureche.

Folosind arhiva și tradiția orală ale familiei cardinalului Zbigniew Oleśnicki (1389–1455), în cancelaria căruia slujise în tinerețe, între 1434 și 1455, Długosz reînvie după aproape un secol un episod neînregistrat de cronică lui Cazimir cel Mare, desigur pentru a proteja prestigiul regal. Mai obiectiv, J. Długosz arată la anul 1359 că după moartea lui Ștefan pe care îl socotește „voievod al Moldovei“ (*Moldaviae Voievodae*), a început o luptă crâncenă pentru domnie și succesiune între cei doi fii ai săi: Petru, cel mai tânăr, susținut de majoritatea românilor și de „provincialii unguri“, adică maramureșenii din Moldova, care a ocupat singur „domnia Moldovei“ (*Moldaviae Principatum*), și Ștefan, fratele său mai mare, nevoit astfel, cu o seamă de boieri să fugă la regele Cazimir, cerându-i ajutor militar pentru așezarea în scaun, în schimbul legământului de fidelitate și supunere a sa și a urmașilor săi. Drept urmare a acestuia, regele i-a dat în sprijin oșteni din părțile Cracoviei, Sandomirului, Lublinului și Rusiei Roșii, cu care a pornit spre Moldova, a doua zi după Sfinții Petru și Pavel, așadar, la 30 iunie. După unele ciocniri, polonii au fost înfrânți în codrii numiți Plonini de către români, în Țara Șepenițului, pe unde trecea drumul polonilor cu Ștefan (spre Siret), prăvălind copacii înținați de o parte și de alta a drumului asupra oștii polone, și prin trecerea românilor din tabăra lui Ștefan în cea a fratelui său. Între captivii răscumpărați de regele Cazimir s-a aflat și cavalerul Zbigniew Oleśnicki din herbul Dębno, bunicul cardinalului cu același nume pe lângă care slujise Długosz, ce s-a ales cu picioarele zdrobite, rămânând șchiop tot restul vieții. Nawoj Tęczynski, fiul voievodului Cracoviei, Alexandru Tęczynski, conducătorul steagului herbului (clanului) Topor, a

reușit să fugă din prinsoare, ajungând tocmai la Roma, unde a devenit preot. Polonii au pierdut 11 steaguri: 3 ale provinciilor regale (Cracovia, Sandomir și Liov — adică Halici) și 9 ale herburilor nobiliare (*Historiae polonicae libri XIII et ultimus*, I, Leipzig, 1711, col. 1 122–1 124. Cf. și Ion I. Nistor, *Lucius Aproxianus — eroul Țării Șipenițului* —, în „AAR“, M.S.I., S. III, 1941, p. 145–147, 174–176; P.P. Panaitescu, *Din istoria luptei pentru independența Moldovei*, p. 97–98).

Bătălia s-a dat în Țara Șepenițului (regiune geografică), pe teritoriul Moldovei, în codrii din zona deluroasă de la sud de Nistru, o prelungire spre est a Munților Plonini (de la polonul *połonina* = plai), aparținând Carpaților Ruteniei, codrii numiți astfel și de români tot Plonini, în porțiunea relativ scurtă a drumului principal de la nord de Prut, dintre Sniatyn și vadul de la Cernăuți (Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine*, p. 76. Cf. și Jacques Ancel, *Manuel géographique de politique européenne*, I, *L'Europe Centrale*, Paris, 1936, p. 171 și harta anexă).

J. Długosz, interesat doar de soarta armatei polone, nu ne spune ce s-a întâmplat cu protagoniștii moldoveni, Ștefan înfrântul și Petru învingătorul. Nu putem înțelege decât că acesta din urmă și-a continuat domnia, care dura deja de mai bine de jumătate de an, de la sfârșitul lui 1367 până în iulie 1368, când a avut loc lupta.

Relatarea lui Długosz nu este singură. În secolul XV s-au scris nu mai puțin de 11 biografii ale cardinalului Zbigniew Oleśnicki, episcop de Cracovia, două aparținând chiar lui Długosz, în unele vorbindu-se și despre bunicul omonim al acestuia, participant la bătălia din Codrii Plonini. Una din aceste *Vita Sbignei*, care ne interesează, a fost atribuită și ea lui J. Długosz, pe lângă cele două amintite, dar mai nou se consideră că ea aparține unui fost student al Universității Jagiellone din Cracovia, aflat în legătură cu cancelaria cardinalului episcop spre anul 1455. Acesta a folosit pentru relatarea despre participarea bătrânului Oleśnicki la bătălia din Codrii Plonini fie cronica lui Długosz, fie arhivele utilizate și de către acesta, și la rândul său acest text a fost întrebuințat de umanistul italian, aflat în slujba regelui Poloniei, contemporan cu Długosz, Filippo Buonaccorsi Callimachus, în a sa *Vita et mores Sbignei cardinalis* [Maria Koczerska, *Piętnastowieczne biografie Zbigniewa Oleśnickiego* (Biografiile din secolul XV ale lui Zbigniew Oleśnicki), în „*Studia Zródłoznawe*“, Varșovia—Poznań, XXIV (1979), p. 5–30, 49–52).

În *Vita Sbignei* se afirmă că în 1359, în vremea regelui Cazimir (cel Mare), oastea polonă a fost nimicită în Moldova (nu se mai precizează în Țara Șepenițului), prin prăvălirea copacilor înținați asupra ei, iar Zbigniew Oleśnicki lovit de un copac la picior a fost prins și ucis de români (*ibidem*, p. 57; P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 99. O traducere defectuoasă la Ion I. Nistor, *op. cit.*,

p. 144). Voievozii moldoveni nici măcar nu sunt amintiți, iar bunicul eroului biografiei este ucis de moldoveni, deși Długosz arată că el a supraviețuit.

Acest scurt pasaj a fost preluat de Filippo Buonaccorsi Callimachus, care nu a cunoscut relatarea din cronica lui Długosz, dezvoltându-l pe la 1479—1480, sau chiar după aceea, în biografia pe care am văzut că și el o închină cardinalului Oleśnicki. Textul lui Callimachus, mai mult literar decât istoric, este completat din fantezia renescentistă a acestuia. Astfel, conducătorul oștii polone devine chiar Zbigniew Oleśnicki, iar cel al moldovenilor „*Lucius Apro-vianus, un bărbat de gravitate antică, romană*”, care moare într-un imaginar duel cu Oleśnicki, la rândul său ucis apoi prin prăbușirea copacilor înținați de către moldoveni (Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 140–142, 174–176; P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 98). Nu se reproduce nici măcar data, 1359, din *Vita Sbignei* și desigur nu apar numele lui Ștefan și ale celor doi fii ai săi, pe care Callimachus nu le cunoștea.

Ca atare, singura sursă serioasă din secolul XV pentru lupta din Codrîi Plonini și acțiunile voievozilor Ștefan și Petru rămâne cronica lui J. Długosz. De altfel, doar informațiile textului respectiv din aceasta au fost reproduse de cronicarii poloni din secolele XVI–XVII direct de: Matei Miechowski (1452—1523), care însă în ediția a doua a lucrării sale *Chronica polonorum* (Viena, 1521), cenzurată de oficialitatea polonă, nici nu mai amintește episodul Plonini, defavorabil „Coroanei”, Martin Kromer (1512–1589), care, dacă în *De origine et rebus getis polonorum libri XXX*, Viena, 1568, p. 213, rezumă întocmai textul lui Długosz, în altă lucrare a sa *Polonia*, Köln, 1589, p. 215–217, plasează lupta de la Plonini în iulie 1358 (!) (cf. și P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 99), sau indirect de: Martin (Joachim) Bielski (1540–1598), care în *Kronika Polska* (Cracovia, 1597; ed. J. Turowski, I, Sanok, 1856, p. 406), preia știrile despre Plonini de la Miechowski și Kromer, la fel și ca și Alexandru Gwagnin în *Kronika Sarmacji europejskiej* (Cronica Sarmăției europene), Cracovia, 1611, p. 78.

O mult prea stufoasă istoriografie polonă și română s-a pronunțat din secolul XIX și până astăzi în fel și chip (*quot capita, tot sensu*) asupra anului și a identificării personajelor voievodale românești implicate în episodul „Plonini” [cea polonă la Ilona Czamańska, *Moldawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku* (Moldova și Țara Românească între Polonia, Ungaria și Turcia în secolele XIV și XV), Poznań, 1996, p. 31–32; I. Corfus, *Pagini de istorie românească în noi publicații polone*, în „AIIAI”, V (1968), p. 218–219; cea românească la C. Racoviță, *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei (1387–1432)*, în „RIR”, X (1940), p. 240–244; N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ștefan cel Mare (1359–1457)*, Iași, 1978, p. 30–31; Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 98–103). Sintetizând zecile de păreri care adoptă total, parțial, sau

resping afirmațiile lui Długosz, observ că aproape toți istoricii poloni acceptă plasarea evenimentelor în 1359, la fel, majoritatea celor români, până în zilele noastre (cf. Victor Spinei, Șerban Papacostea), neținând seama că 1359 este de fapt anul restaurării stăpânirii maghiare și a lui Sas vodă (cf. *supra*) cu aportul lui Dragoș din Giulești. Doar C. Kogălniceanu (*Istoria veche a românilor*, București, 1938, p. 69–70), și fără să cunoască părerea acestuia, P.P. Panaitescu (*Din istoria luptei pentru independența Moldovei*, p. 110–113), plasează episodul „Plonini” în 1377, C. Cihodaru în 1369 (*Tradiția letopiseturilor*, p. 22), iar Ștefan S. Gorovei în 1367–1368 (*Întemeierea Moldovei*, p. 98–99, 146–147, 219–220), ultimii doi prezentând argumente demne de luat în seamă, în parte apropiate de cele ale istoricilor poloni Kazimierz Myśliński, care trimite la anul 1368 [*Dzieje kariery politycznej w średniowiecznej Polsce. Dymitr z Goraja 1340–1400* (Istoria unei cariere politice în Polonia medievală. Dimitrie din Goraj 1340–1400), Lublin, 1981, p. 92–106 (traducere la Veniamin Ciobanu, *Din nou despre „lupta de la Plonini”*, în „AIIAI”, XXI (1984), p. 139–144); idem, *Jan Długosz a południowowschodnia polityka Polski w XIV wieku. Kwestia datowania wyprawy moldawskiej Kazimierza Wielkiego* (Jan Długosz și politica sud-estică a Poloniei în secolul XIV. Problema datării expediției moldovenesti a lui Cazimir cel Mare), în *Długossiana*, Cz. 2, Zeszyty Nankowe UJ, Prace historyczne, z. 76, Varșovia—Cracovia, 1985, p. 103–113] și Jerzy Sperka care se referă la intervalul 1367–1369 [*Jeszcze raz w kwestii datowania wyprawy moldawskiej Kazimierza Wielkiego* (Din nou despre problema datării expediției moldovenesti a lui Cazimir cel Mare), în „Studia Historyczne”, XXXIV (1991), nr. 1, p. 125–132].

În ceea ce privește personajele implicate în bătălia din Codrii Plonini, episod socotit pe bună dreptate „o cheie de boltă, un pilon în jurul căruia se clădește genealogia și cronologia primilor voievozi moldoveni din secolul al XIV-lea” (Ștefan S. Gorovei, *Îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea*, în „AIIAI”, X (1973), p. 116), fapt pentru care îi acordăm aici atenția cuvenită, istoricii români, mai puțin cei poloni, au văzut în Ștefan și Petru, fiii unui voievod Ștefan, fie voievozi rivali din Țara Șepenițului, eventual dinainte de întemeierea statului moldovenesc (?!), fie, pe bună dreptate, ai Moldovei (cum arată, de altfel Długosz, care pomeneste Țara Șepenițului doar ca un reper geografic nu politic), adăugând argumentul de netăgăduit al continuității dinastiei lui Bogdan I. Mai departe însă, cei români s-au desprins cu greu de premiza greșită a identificării lui Ștefan cu Ștefan I (1394–1399), care a persistat de la Grigore Ureche la A.D. Xenopol și chiar mai târziu, în secolul XX, ca să nu mai pomenim alte fantezii (identificarea cu Ștefan din Halici, fiul lui Sas și nepotul lui Dragoș, la Valer Hossu, *Maramureș — pecete de țară*, Cluj-Napoca, 1998, p. 72–73), iar cei poloni mai cred și astăzi cu tărie în această contopire, Ștefan—Ștefan I.

Dacă acum cei mai mulți istorici români au renunțat la aceasta, în schimb pentru ei, *fără excepții*, Petru din relatarea lui Długosz nu poate fi decât „Petru I”, fiul Margaretei (Mușata), deoarece, cum menționează Ștefan S. Gorovei, acesta este „singurul principe moldovean cu acest nume în veacul al XIV-lea, iar din cronica lui Długosz se vede că învingătorul de la «Plonini» a păstrat tronul” (*Întemeierea Moldovei*, p. 98), același autor acceptând totuși că pe lângă „domniile oficial recunoscute, menționate în documente și ale căror durate au fost înscrise în cronici”, „în această perioadă, s-au putut afirma și diverse pretendențe la tron, fără să se excludă existența unor lupte pentru putere” (*ibidem*, p. 92). Raționamentul care identifică pe Petru din relatarea lui Długosz cu Petru I de până acum, fiul Margaretei (Mușata) nu a fost tulburat de faptul că domnia învingătorului de la Plonini ar fi fost, în acest caz, *întreruptă de cea a lui Lațcu, vreme de șapte-opt ani (1368–1375)*, ceea ce nu se poate susține (după același raționament ar fi trebuit să admitem că și Ștefan I ar fi încercat să domnească în 1367, ceea ce, de asemenea, nu este real), nici de faptul că Ștefan și Petru ai lui Długosz nu au avut alți frați, în timp ce Petru al Margaretei (Mușata) e fratele lui Roman I (1391–1394), deci, evident, *cei doi purtători ai numelui Petru au fost personaje diferite*. În fond, dacă acum majoritatea cercetătorilor români admit că Ștefan cel de la Plonini e altul decât Ștefan I, atunci ce împiedică să se admită că și rivalul său Petru e altul decât Petru fiul Margaretei (Mușata). De altfel, chiar Grigore Ureche face deosebirea între aceste ultime personaje (*Letopisețul*, p. 72–74).

Confuzia în istoriografia românească, ca să nu mai vorbim de cea polonă, privind personajele domnești implicate în episodul „Plonini”, intuită doar de Gheorghe I. Brătianu („Este sigur că avem de a face cu o confuzie — în orice caz de persoane — voievodul Ștefan și fiii săi, Ștefan și Petru, pomeniți cu acest prilej de Długosz, având nume identice cu ale Mușateștilor care au domnit mai târziu în Moldova unită”, în *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, ed. a II-a, București, 1980, p. 144), pornește, subliniez, chiar de la relatarea lui J. Długosz. Revenind, așadar, la această sursă primară, vedem că tatăl celor doi voievozi rivali e numit „Ștefan, voievodul Moldovei” (*Stephano Moldaviae Voievodae*). S-a crezut, așadar, că analistul polon se referă la o domnie a acestuia („În Moldova domnea voievodul Ștefan — povestește Długosz”, la Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan*, p. 128), de unde și identificarea lui cu Ștefan I începând cu Grigore Ureche, și chiar mai înainte, cum am amintit mai sus, cineva intercalase pe acest „Ștefan...”, crezând că a domnit, între Sas și Bogdan I, în cea mai veche listă de domni păstrată (*Cronicile slavo-române*, p. 39–40).

Numai că apelativul „voievod” nu însemna obligatoriu că persoana care îl purta a domnit sau a fost asociată la domnie. După obiceiul românesc, el se atribuia fiilor de voievozi chiar dacă nu ajunseseră să domnească, tot așa cum

fiicelor de domni li se spunea, indiferent de vârstă, „doamne“ („domnițe“ erau numite abia din veacul XVIII!), chiar dacă cele mai multe nu ajungeau pe tron prin căsătorie. Długosz precizează însă că acel Ștefan a fost voievod al Moldovei. Istoricii români au bănuț că e vorba de un fiu al lui Bogdan I, cum am mai amintit, fiind de acord, începând cu P.P. Panaitescu, că acest Ștefan nu a domnit vreodată în Moldova.

Rezolvarea enigmei acestui personaj vine tot de la o cronică polonă. Dar mai întâi să reluăm, pentru a le sublinia, două precizări necesare. *Toate izvoarele narrative polone, inclusiv cel al lui J. Długosz, nu știu nimic despre Bogdan I*, cu o excepție (inedită) de care va fi vorba mai jos. Nici măcar Miron Costin, care a scris două lucrări pentru informarea polonilor, chiar în limba acestora: *Cronica țărilor Moldovei și Munteniei*, în 1677, și *Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească*, ultima chiar la Daszow, în iulie 1684, ca prizonier-oaspete al regelui Jan Sobieski, căruia i-o și dedică (*Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 373, 381–382), nu știe decât că Bogdan a fost ...tatăl lui Dragoș din „Cuha“! Afirmația o face în ultima lucrare, după ce, cu an în urmă, în drum spre asediul Vienei, trecuse prin Cuhea, unde a auzit aceasta cu „urechile“ sale de la localnici, care i-au arătat și „privilegiile de la acel Bogdan“ (*ibidem*, p. 229, 261). Dacă eruditul logofăt al Moldovei nu ar fi trecut întâmplător prin Maramureș, nici măcar nu ar fi auzit de numele lui Bogdan, în care oricum vedea pe tatăl lui Dragoș eroul Descălecatului. Evident, de la el cronicarii poloni ai secolului XVII nu puteau afla nimic în această direcție.

Necunoscând, așadar, domnia lui Bogdan I, și întâlnind în arhiva familiei Oleśnicki, în care a lucrat cum am văzut, în tinerețe, o cronică referitoare la faptele strămoșilor acesteia, despre existența căreia mărturisește și S. Sarnicki la 1587 (Ion I. Nistor, *Lucius Aprobianus*, p. 143), pe lângă tradiția orală a familiei, J. Długosz și-a făcut, desigur, o însemnare, o notiță, pe care a introdus-o apoi abrupt în textul cronicii sale (cf. și Kazimierz Myśliński, *Dzieje kariery politycznej*, p. 101), ca primă informație din istoria Moldovei și a doua din istoria românilor (după victoria lui Basarab I asupra regelui Carol Robert). În ea se vorbea, cum am văzut, despre războiul izbucnit între cei doi fii, Ștefan și Petru, ai lui Ștefan voievod al Moldovei. Deoarece aceștia se luptau pentru domnie, în chip firesc Długosz a socotit că tatăl lor, care murise, a domnit mai înainte în Moldova, tocmai în spațiul cronologic despre care astăzi știm că aparținut lui Bogdan I. Acest Ștefan a existat ca persoană, dar nu a fost voievod al Moldovei, dând astfel destulă bătaie de cap istoricilor (cf. P.P. Panaitescu, *Din istoria luptei pentru independența Moldovei*, p. 108–109; Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 99).

Știrile despre Bogdan I și fiul său Ștefan, care nu a domnit, apar însă într-o cronică inedită a Moldovei cuprinzând perioada din secolul XIII până la 1622, pe care am aflat-o la Cracovia și pe care am prezentat-o, publicând și unele

pasaje din ea, înaintea unei ediții integrale. Lucrare a unui autor polon anonim, ea a fost tradusă în franceză, limba folosită curent la curtea regelui Jan Sobieski, desigur pentru informarea unor cercuri politice interesate. Este singura cronică a Moldovei redactată integral în Polonia, fără folosirea nici unui izvor narativ sau documentar românesc, autorul mărturisind că a utilizat cronică lui Martin Kromer (pentru perioada care ne interesează) și documente din „*Arhiva Republicii*” (Uniunii polono-lituane), alte surse ale sale rămânându-ne necunoscute (Constantin Rezachevici, *Știri despre Ștefan cel Mare într-o cronică inedită a Moldovei (sec. XIII—începutul sec. XVII) descoperită în Polonia*, în „*RdI*”, XXXV (1982), nr. 5–6, p. 657–661).

Remarcabil este faptul că această cronică polonă a Moldovei relatează pe larg despre Bogdan I, necunoscut altor izvoare polone și chiar românești (la acestea apare doar ca simplă mențiune). Un întreg paragraf vorbește despre venirea lui „*Bogdan o căpetenie sau un principe al românilor din ținutul Maramureșului*” în Moldova, despre construirea de către el a unor orașe (!), sporirea populației, faptul că Ludovic I regele Ungariei l-ar fi silit să-i depună omagiu și să-i plătească tribut (știre care se regăsește și la Antonio Bonfini, după Ioan de Târnave), apoi se arată că de atunci țara se numește Moldova, după râul cu același nume, dar și „*Bogdania sau țara lui Bogdan, din pricină că acest principe îi fusese ctitor*”. Se poate bănuia aici folosirea unor izvoare narrative maghiare, dar relatarea autorului polon e mult mai amplă decât micul pasaj despre Bogdan din cronică domniei lui Ludovic I a lui Ioan de Târnave (*Scriptores rerum hungaricarum veteres ac genuini*, I, ed. J.G. Schwandtner, 1765, p. 317), singurul care a circulat prin cronicile ungare și a fost prelucrat de Antonio Bonfini.

Înainte de a relata despre lupta fraților Ștefan și Petru, pe care însă nu o localizează, anonimul polon precizează: „*Bogdan primul principe în Moldova, lăsa un fiu numit Ștefan. Acesta murind către anul 1358 lăsase doi fii, Ștefan și Petru. Acești doi frați avură o ceartă asupra moștenirii. Petru, cel mic, ajutat de popor, alungă pe fratele său Ștefan*”. Se confirmă astfel că Ștefan era fiul lui Bogdan I, iar anul morții sale e cel indicat și de Kromer, cum am văzut, izvor pe care cronicarul polon îl cunoaște.

În legătură cu acest an, 1358, al morții fiului lui Bogdan, în vremea când acesta se mai afla în Maramureș, înainte de a trece în Moldova la 1363 (cf. *supra*), se poate pune problema dacă acesta nu ar fi o deducție a lui Kromer, preluată eventual și de autorul cronicii Moldovei, pornind de la anul 1359 indicat de Długosz pentru episodul „*Plonini*”, ci tocmai invers, J. Długosz ar fi pornit de la anul morții lui Ștefan, pe care îl credea voievod al Moldovei, aflat dintr-un izvor astăzi necunoscut, plasând astfel logic în anul următor lupta pentru succesiune a fraților Ștefan și Petru cu amestecul regelui Cazimir cel Mare, în condițiile în care nu știa despre domnia lui Bogdan, care, de altfel,

încă nici nu începuse. S-ar explica astfel, dincolo de zecile de ipoteze care au sufocat-o, plasarea de către Długosz a luptei de la Plonini în 1359, când aceasta evident nu putuse avea loc.

Revenind la informațiile cronicii polone a Moldovei, aceasta rezumă pe scurt supunerea lui Ștefan față de Cazimir și campania pentru reinstaurarea sa. În schimb, aduce informații noi acolo unde Długosz și compilatorii săi se oprișeră, neinteresați de soarta celor doi frați rivali, lăsând, desigur, la o parte, ca fantezistă relatarea lui Callimachus despre așa-zisa moarte a lui Lucius Apro-vianus (Petru?!) în lupta individuală cu Zbigniew Oleśnicki. „*Dar această expediție fu nefericită. Petru știu să nimicească pe poloni și rămase principe al Moldovei, [și] împăcându-se apoi cu fratele său. Acesta cârmui partea de răsărit sau Basarabia din acest timp* (Bugeacul din veacul XVII, când scrie autorul — *n.a.*), și Petru păstră pentru sine partea apuseană sau Moldova prezentă”.

Nu știm de unde și-a cules informațiile anonimul polon, dar e cert că a folosit izvoare astăzi pierdute sau nedepistate. De altfel acest epilog al episodului „Plonini” își găsește o oarecare confirmare chiar în încheierea relatării lui Długosz, care arată că moldovenii lui Ștefan de pe lângă oastea polonă se înțeleșeră și se împăcaseră cu cei din tabăra adversă a lui Petru, trădând pe poloni și contribuind la înfrângerea lor. În aceste condiții o împăcare între cei doi frați pare firească, și nici împărțirea stăpânirii țării între ei nu este de neacceptat la 1368.

Către acest an al luptei din Codrîi Plonini și implicit al domniei lui Petru I, iar după iulie 1368 și al fratelui său Ștefan, ne îndreptăm și condițiile de politică externă care au determinat expediția, relatate de Kazimierz Myśliński: coordonarea lui Ludovic I cu unchiul său Cazimir cel Mare pentru supunerea Țării Românești, respectiv a Moldovei, și succesele campaniilor lituane în Mazovia în iunie, când oastea polonă se concentra pentru expediția în Moldova, și în toamnă în Rusia Roșie, după înfrângerea de la Plonini. Are însă mai puțină importanță menționarea lui Andrei din Tęczyn ca voievod al Cracoviei, care a murit în 1368 (cf. Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan*, p. 131–132; idem, *Întemeierea Moldovei*, p. 98), deoarece în relatarea lui Długosz el este amintit doar ca tată a lui Nawoj din Tęczyn, nu ca participant la bătălie, și moartea sa în același an (cf. Włodzimierz Dworzaczek, *Genealogia. Tablice*, Varșovia, 1959, tb. 94) poate fi întâmplătoare. În schimb, revelatoare sunt datele carierei lui Otto de Pilcza, starostele general al Rusiei Roșii, de la Liov, care s-a implicat probabil personal în lupta de la Plonini, pierzând, după Długosz, chiar steagul regal al ținutului pe care îl conducea și căzând, desigur, prizonier, astfel că la 24 august 1368 era deja înlocuit în dregătorie (Kazimierz Myśliński, *Dzieje kariery politycznej*, p. 103, nota 92; Veniamin Ciobanu, *Din nou despre „lupta de la Plonini”*, p. 143), revenind ca staroste al Rusiei Roșii abia la 13 martie 1369 (Kazimierz Przyboś, *Urzędnicy województwa ruskiego*

XIV–XVIII wieku. *Spisy* (Dregătorii voievodatului rusesc în secolele XIV–XVIII. Liste), Wrocław ș.a., 1987, p. 148), după revenirea din prizonierat.

Ținând seama de cele de mai sus, domnia lui Petru I, fiul lui Ștefan cel mort pe la 1358 în Maramureș, și nepotul lui Bogdan I, începută după decesul acestuia din urmă, spre sfârșitul anului 1367, la care se adaugă și stăpânirea fratelui său Ștefan în părțile de sud-est, după iulie 1368, trebuie acceptată și înscrisă în lista domnilor Moldovei.

- 2 Cât a durat stăpânirea lui Petru I, și, desigur, cea a fratelui său Ștefan, este dificil de reconstituit. Urmând statornic principiul folosit în întreaga lucrare, de a evita pe cât se poate domeniul de multe ori neproductiv al ipotezelor, generatoare de bibliografie parazitară, nu pot să observ decât că urmașul său Lațcu este documentat sigur în scaun la 24 iulie 1370 (Hurmuzaki, I², p. 160–161, 162–163), domnind însă dinaintea acestei date. Cum toate cronicile interne îi atribuie opt ani de domnie, iar urmașul său Petru (II) fiul Margaretei (Mușata) își începe domnia în cursul anului 1375 (cf. *infra*), rezultă că, incluzând în socoteală și anii extremi, Lațcu și-a început domnia în cursul anului 1368, desigur în a doua jumătate, poate chiar spre sfârșitul acestuia (cf. *infra*).

În acest caz, Petru I și-a încheiat stăpânirea în condiții necunoscute în a doua jumătate a anului 1368, desigur după iulie, când a avut loc biruința sa din Codrii Plonini, a cărui beneficiar în mod cert a fost el, iar nu Lațcu.

Scurta sa domnie, totuși de peste jumătate de an, a făcut ca ea să nu fie înregistrată între cele ale lui Bogdan și Lațcu, la 35 de ani distanță, în hrisovul lui Alexandru cel Bun din 7 ianuarie 1403, între „domnii de mai înainte” („АИИ”, XVIII (1981), p. 676; *D.R.H.*, A, I, p. 24), ca, de altfel, din același motiv, nici în cronicile interne din secolele XV–XVI. Se observă că el, tatăl său Ștefan și fratele tot Ștefan lipsesc și din pomelnicul mănăstirii Bistrița, deoarece acesta înregistrează la 1407 doar ascendența directă a lui Alexandru cel Bun și frații acestuia, iar dintre rudele colaterale doar pe Lațcu și Petru fiul Margaretei (Mușata) (Damian P. Bogdan, *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, București, 1941, p. 50, 86), nefiind de fapt pomelnicul întregii familii a lui Bogdan I.

Este posibil ca îndepărtarea de la domnie a liniei lui Ștefan, fiul cel mare al lui Bogdan I de către Lațcu, alt fiu al acestuia din urmă, să se fi petrecut prin violență, în timp ce de la acesta la linia lui Alexandru cel Bun s-a întâmplat pașnic, prin decesul lui Lațcu, astfel că amintirea fiului cel mare al lui Bogdan și a celor doi urmași ai săi a fost înlăturată de peste tot în vremea lui Alexandru cel Bun, rămânând doar în cronica lui J. Długosz și a cronicarilor poloni care l-au urmat. În orice caz soarta lui Petru I și a fratelui său Ștefan după 1368 nu ne este cunoscută, și nici urmași ai lor nu au fost identificați, ținând însă seama și de penuria documentelor.

- 3 Mormântul lui Petru (I) fiul lui Ștefan și nepotul lui Bogdan I nu e cunoscut, dar este posibil să fie unul din cele trei morminte aflate în prima biserică de la Rădăuți, păstrate acum sub naosul actualei biserici Sfântul Nicolae, episcopală, poate cel pe care arheologii l-au atribuit subiectiv ctitorului primului lăsaș (?), celelalte două socotindu-se că aparțin lui Bogdan I și lui Lațcu (Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, *O mărturie arheologică despre relațiile internaționale ale Moldovei din vremea lui Bogdan I*, în „SCIVA“, XXXIV (1983); idem, *O alianță moldo-tătară în vremea lui Bogdan I*, în „MI“, XVII (1983), nr. 5, p. 12). Cât despre mormântul tatălui său Ștefan, care a murit pe la 1358 în Maramureș, acesta trebuie să se fi aflat, desigur, în biserica de piatră de la Cuhea.

LAȚCU

<1368 p. iulie>¹ — <1375>².

□ *Prima biserică Sfântul Nicolae, sub naosul celei de-a doua, episcopală, de la Rădăuți*³

- 1 Al doilea fiu al lui Bogdan I (*Cronicile slavo-române*, p. 6, 14, 44, 48, 55, 60, 69, 168, 177) care ajunge în scaunul de la Siret, pare să fi avut numele de botez Teodor, rutenizat Fedor, de vreme ce în secolul XVII mitropolitul Dosoftei, folosind datele unui vechi pomelnic, ulterior pierdut, afirmă că Bogdan vodă: „Cu doamna lui Maria, lăsând bună rodă // Pre Fedor Bogdanóvici, Lațco să numește // Cu doamna sa, cu Ana, de să pomeneste“ (*Opere*, ed. N.A. Ursu, București, 1978, p. 4); Lațcu, Lațco fiind tot o formă rutenizată din Laszlo <Ladislau <Vladislav.

Cum s-a petrecut schimbarea la domnie între Petru (I) fiul lui Ștefan și unchiul său Lațcu nu se știe. Ținând seama că toate cronicile interne îi acordă opt ani de domnie (*Cronicile slavo-române*, loc. cit.) și se consideră că urmașul său în scaun, Petru (II) fiul Margaretei (Mușata), și-a început domnia în 1375, rezultă, luând în calcul și anii extremi, că Lațcu și-a început domnia în cursul anului 1368, desigur după iulie, când a avut loc bătălia din Codrii Plonini, în